

L'associació valenciana. Règim jurídic, elements constitucionals i competencials

LUIS MARTÍNEZ VÁZQUEZ DE CASTRO
Catedràtic de dret civil
Universitat Jaume I

1. PRINCIPIS BÀSICS I FINS

La Llei 14/2008, del 18 de novembre, de la Generalitat, d'associacions de la Comunitat Valenciana respon a dues preocupacions, tal com es revela en el preàmbul. D'una banda, les associacions constitueixen un element aglutinant d'inquietuds individuals. De l'altra, apareixen com a instruments de la mateixa societat per a superar, en certa manera, la soledat de les persones que, per desarrelament o moltes altres circumstàncies individuals, puguen quedar aïllades en la societat a què pertanyen, i donen lloc a situacions de marginació d'una manera més o menys expressa. Diu el preàmbul: «Arrelar la persona amb altres que comparteixen inquietuds o interessos contribueix a reforçar-la individualment, al mateix temps que la vincula a col·lectius de semblants preferències, capaços de superar les limitacions individuals a l'hora d'exterioritzar-les. Es constitueix així en una manifestació, al mateix temps que en fonament i contribució singularment important, d'un Estat social de dret que se sustenta en conviccions democràtiques».

En un sentit ampli, es podria definir l'associació com tota agrupació de dues o més persones, de caràcter voluntari i estable per a la consecució de determinats fins autònoms,¹ no lucratius.

La llei valenciana s'estructura en un preàmbul, tres títols, dividits en diversos capítols i seccions, una disposició addicional, una disposició derogatòria i quatre disposicions finals.

El títol I defineix el marc institucional en matèria d'associacions, que es divideix al seu torn en quatre capítols, referits al fi de la Llei, al model associatiu valencià,

1. Unió de persones, voluntarietat, estabilitat i fi comú són elements acceptats de manera pràcticament unànime per tota la doctrina, tant civilista com constitucionalista. Una altra cosa és l'abast que s'haja de donar a cada un d'aqueixos elements.

a les relacions interadministratives derivades de les funcions públiques relatives a associacions i a la utilització de les tecnologies de la informació i comunicació per les associacions.

El títol II es refereix a la protecció i promoció de l'associacionisme valencià, que s'estructura també en quatre capítols, en què es regulen les qüestions relatives al seu règim jurídic, als drets de les persones associades, i a la creació del Consell Valencià d'Associacions i els consells sectorials, com a instruments tècnics de participació, consulta i elaboració, i promoció de l'associacionisme valencià.

Finalment, el títol III, amb cinc capítols, regula l'organització i el funcionament associatiu, i recull previsions que fan referència a l'assemblea general i a l'òrgan de representació, dissolució i liquidació, i a associacions de caràcter especial i el règim dels registres d'associacions de la Comunitat Valenciana, establint els principis registrals i les funcions que han de fer, així com la utilització de mitjans electrònics tant en el tractament, la transmissió i l'accés telemàtic de dades com respecte dels procediments i documents electrònics.

Els fins que pretén el model associatiu arreplegat en aquesta Llei són el desenvolupament del moviment associatiu, la modernització dels seus instruments d'organització, coordinació i funcionament, impulsant la utilització de les noves tecnologies de la informació, i el foment de les associacions d'interès públic per a la Comunitat Valenciana (art. 2 i 3). Així mateix, promou l'acció conjunta i coordinada amb l'Estat i la coordinació interadministrativa (art. 5 i 6) per a millorar el funcionament del moviment associatiu valencià.

Comparant formalment la llei valenciana amb la Llei orgànica 1/2002, del 22 de març, reguladora del dret d'associació, de l'Estat, es poden observar les diferències següents, algunes de les quals són importants.² Es pot assenyalar, d'una banda, l'extensió que té la llei autonòmica, que inclou seixanta-sis articles enfront dels quaranta-dos de la llei estatal. D'altra banda, la introducció de la utilització de les tecnologies de la informació i de la comunicació en la convocatòria i comunicació dels distints òrgans de l'associació i en les reunions que faça (art. 7 i 8 llei valenciana). I, finalment, una regulació més precisa del règim general i de l'organització i del funcionament de les associacions, en especial dels òrgans de representació (art. 10 a 21 llei valenciana).

2. Josefina ALVENTOSA DEL RÍO, «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario», *Revista de Derecho Agrario y Alimentario*, segona època, núm. 55, any XXV (juliol-desembre 2009), p. 11.

2. EL MARC CONSTITUCIONAL

La Llei d'associacions valenciana parteix, òbviament, del marc constitucional. En aquest sentit, la Constitució espanyola (CE) fixa el dret a associar-se com un dret fonamental, i l'inclou en la secció primera del capítol II del títol I, concretament en l'article 22.

De la disciplina de l'article 22 de la CE se'n desprenen les directrius fonamentals següents:

- El dret d'associació «és, en essència, un dret de llibertat enfront de possibles interferències dels poders públics» (sentències del Tribunal Constitucional [STC] 173/1998 i 56/1995). Com recorda la primera d'aquestes sentències, el Tribunal Constitucional ha destacat que «el contingut fonamental d'aquest dret es manifesta en tres dimensions o facetes complementàries; la llibertat de creació d'associacions i d'adscripció a les ja creades; la llibertat de no associar-se i de deixar de pertànyer-hi, i finalment la llibertat d'organització i funcionament interns sense ingerències públiques» (fonament jurídic [FJ] vuitè).³
- Control judicial de la seua legalitat. La Constitució reprova les associacions il·legals, açò és, «les que persegueixen fins o utilitzen mitjans tipificats com a delictes» (art. 22.2 CE). La declaració d'il·legalitat competeix sempre a l'autoritat judicial, la resolució motivada de la qual comporta la dissolució de l'associació (art. 22.4 CE), que, fins que no es produïska, conserva la personalitat jurídica.

La llei valenciana parteix, doncs, de la llibertat de les persones per a crear associacions i per a romandre-hi i separar-se'n. Entén que els estatuts de les entitats associatives han de ser la norma preponderant, sens perjudici de l'última subjecció a l'ordenament jurídic, i els reserva totes les decisions d'organització, de manera que puguen efectuar un tractament exhaustiu del seu propi règim i peculiaritats, a fi que les persones associades gaudisquen de la màxima seguretat jurídica en les seues relacions amb l'entitat i de la transparència que ha de presidir qualsevol col·lectiu.

D'altra banda, la Llei d'associacions valencianes es mou en un marc constitucional que supera una animadversió històrica de l'òrgan legislador contra les associacions, encara que algun residu d'aquesta animadversió quede en la llei valenciana.⁴

3. D'acord amb la STC 133/2006, del 27 d'abril, no hi ha obligació d'inscripció el compliment de la qual s'erigisca en requisit indispensable per a l'exercici del dret fonamental d'associació. D'això, en parlarem més endavant.

4. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley: Sobre el contenido esencial del derecho de asociación*, Madrid, Tribunal Constitucional-Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, p. 43 i s. Assenyala l'autor, sense estar-hi totalment d'acord, que és comú afirmar que l'actitud del poder

Aquesta animadversió va ser superada pel mateix text constitucional, que va reconèixer d'una manera àmplia el dret d'associació en l'article 22. Conté, a més, referències expresses a determinats tipus d'associacions (partits polítics —art. 6—, sindicats —art. 7 i 28—, associacions empresarials —art. 7—, comunitats religioses —art. 16—, organitzacions professionals —art. 52— i societats cooperatives —art. 129—) i situa en el mateix pla⁵ la igualtat i llibertat dels individus i les dels «grups en què s'integren», i encarrega als poders públics la promoció del dit ideal i la remoció dels obstacles que n'impedisquen la consecució (art. 9.2).⁶

3. LA COMPETÈNCIA DE LA COMUNITAT VALENCIANA

L'Estatut d'autonomia de la Comunitat Valenciana proclama, en l'article 49.1.23, la competència exclusiva de la Generalitat sobre les associacions de caràcter docent, cultural, artístic i benèfic assistencial, de voluntariat social i semblants, l'àmbit principal d'actuació de les quals siga la Comunitat Valenciana. Sobre aquesta base estatutària, es fonamenta la Llei d'associacions valenciana.

enfront de les societats civils o mercantils és de total tolerància en contrast amb el recel que van tenir cap a les associacions de caràcter ideològic, tant des de posicions liberals com conservadores.

5. En termes excessius, assenyala Àngel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 25.

6. En la disciplina constitucionalista, és clàssic el debat sobre si l'article 22 conté només les associacions *strictu sensu*, açò és, sense ànim de lucre, o comprèn també les societats civils i mercantils. Perquè hi ha una clara tendència a identificar les associacions de l'article 22 de la CE amb la primeres (objecte de desplegament per la llei que coment), exclouent de l'esmentat precepte les segones que quedarien, per això, sense la cobertura del precepte esmentat, havent de buscar l'encaix en el lliure desenvolupament de la personalitat de l'article 10.1 de la CE o en la llibertat d'empresa de l'article 38 de la CE. La qüestió anterior està també molt relacionada amb el paper de la llei en el desenvolupament de l'article 22 de la CE. Si considerem que les societats civils i mercantils estan dins l'àmbit del precepte esmentat, s'han de considerar les lleis per les quals es regula cada tipus societari com a lleis de *desenvolupament* del dret fonamental d'associació?; significa açò que els preceptes corresponents del Codi civil, les diverses lleis societàries mercantils o la Llei de cooperatives han de tenir caràcter orgànic?; es poden entendre tals regulacions com a restriccions d'un dret fonamental? La realitat és que el Tribunal Constitucional afirma que partits polítics, sindicats, associacions esportives, associacions de consumidors, etc., són fenòmens associatius inclosos en l'article 22 de la CE i al mateix temps exigeix, amb una certa incoherència, en uns casos la forma de llei orgànica i en altres no. O que la Llei orgànica del dret d'associació, que es presenta com a tal —és a dir, com la llei que regula el dret— afirme que el dret d'associació, reconegut en l'article 22 de la CE, s'ha de regir pel que disposa aquesta (art. 1), i s'assenyale a continuació que no estan compresos dins l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei els partits polítics, els sindicats i les organitzacions empresarials, les esglésies, confessions i comunitats religioses, les federacions esportives espanyoles així com qualssevol altres regulades per lleis especials. Si totes aquestes entitats naixen a l'empara de l'article 22 de la CE i, no obstant això, queden al marge de la Llei orgànica, és que aquesta no es pot considerar com la llei que desenvolupa el dret a l'efecte de l'article 81 de la CE. Per això mateix, pareix clar que quedar fora de l'àmbit d'aplicació de la Llei orgànica del dret d'associació no implica, per si sol, quedar fora de l'àmbit de protecció de l'article 22 de la CE. (Prenc aquestes consideracions d'Àngel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 26 i s.).

A pesar que la STC 173/1998, del 23 de juliol, com assenyalava el preàmbul, sosté que quan un estatut d'autonomia atribueix la competència exclusiva sobre un determinat tipus d'associacions, no sols l'habilita per a regular els aspectes administratius d'aquelles institucions, és a dir, les relacions de foment, policia i sanció amb els poders públics, sinó també el règim jurídic tant en el vessant intern, com en l'extern, és a dir, la relativa a la participació en el tràfic jurídic —constitució, adquisició de personalitat jurídica, capacitat jurídica i d'obrar, règim de responsabilitat, extinció i dissolució—, la Llei orgànica 1/2002, del 22 de març, reguladora del dret d'associació, s'ha ocupat del vessant extern de manera detallada, per la qual cosa l'òrgan legislador valencià se sent dispensat de tocar aquests punts de manera profunda. La Comunitat Valenciana ha sigut, doncs, massa prudent en aquest punt: és una llei d'associació *administrativa*. La resta de les qüestions de caràcter més civil la deixa en mans de la llei estatal, ja siga l'òrgan legislador orgànic o l'ordinari (art. 149.1.1 CE).

Ara bé, la sentència esmentada ja va suscitar divergències importants entre els magistrats constitucionals. De fet, inclou un vot particular de cinc d'aquests en què les discrepàncies estan lluny de ser de matís, sinó que són molt de fons, perquè evidencien una manera radicalment oposada d'entendre l'abast de la reserva a llei orgànica, de l'article 149.1.1 de la CE i fins i tot de l'article 139.1 de la CE.

Per a algun sector qualificat de la doctrina civil, com és el cas de De Pablo Contreras, el plantejament de la sentència del Tribunal Constitucional no és correcte.⁷ Per aquest autor, el Tribunal Constitucional delimita les competències autonòmiques en matèries que, almenys en part, afecten el dret civil, de manera que el que pareix aplicar és l'anomenada *clàusula residual* de l'article 149.3 de la Constitució, segons la qual «la competència sobre les matèries que no s'hagen assumit pels estatuts d'autonomia correspon a l'Estat». Però, assenyalava, tal clàusula no té aplicació en aquest cas perquè només pot operar en l'espai que no estiga ocupat per les competències exclusives que reserva a l'Estat l'art. 149.1 de la norma fonamental, entre les quals hi ha la «legislació civil» (art. 149.1.8 CE).

La STC 173/1998, amb citació de les 20/1988 i 178/1994, recorda encertadament aquesta doctrina, i assenyalava que la força normativa de la Constitució «no s'escapa ni disminueix amb la promulgació dels estatuts d'autonomia, els preceptes de la qual, per més que es qualifiquen de competència exclusiva assumida *ratione materiae*, no poden fer res enfront de les normes constitucionals que, si és el cas, reconeguen a l'Estat títols competencials sobre aqueixa mateixa matèria», per la qual cosa —diu més endavant—, «s'ha de tenir en compte que en les associacions objecte de la competència autonòmica hi ha elements de molt diversa índole, civils,

7. Pedro de PABLO CONTRERAS, «La legislación civil y la competencia autonómica en materia de asociaciones», *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional. Estudi* (Cizur Menor), vol. I (1999).

administratius, processals, fiscals i, fins i tot, penals, sobre els quals l'Estat té títols competencials que s'han de fer compatibles amb el títol exclusiu atribuït a la Comunitat Autònoma» (FJ 6è).

No obstant això, la sentència esmentada oblida els anteriors pronunciaments i ni tan sols valora la pertinença de bona part del règim jurídic de les associacions a la «legislació civil», com manifesta De Pablo Contreras, que es limita a qüestionar la legitimitat constitucional de la regulació autonòmica tan sols quant a la incidència eventual que té en la reserva de llei orgànica per al «desenvolupament» del dret fonamental d'associació (art. 81.1 CE), així com quant als aspectes de tal règim jurídic que es puguen considerar «condicions bàsiques que garantisquen la igualtat» en l'exercici del dret d'associació (art. 149.1.1 CE).⁸ Per aquest autor, el debat que proposa la STC 173/1998 s'havia de plantejar entorn de la pregunta de si dins la competència de la comunitat autònoma basca sobre la «conservació, modificació i desenvolupament» del dret civil foral basc hi ha l'establiment del règim jurídic de dret privat de les associacions. La resposta d'aquest autor és positiva, entenent que en el concepte *desenvolupament* s'hi pot incloure el dit règim.

En canvi, en el cas de la Comunitat Valenciana, caldria sostenir, amb el criteri d'aquest autor, que com que no té competència per al desenvolupament d'un dret civil valencià, com a màxim pot regular el règim juridicoadministratiu, però no el règim juridicoprivat, que pertany a la competència de l'Estat en tant que forma part de la legislació civil. De fet, açò és el que efectivament ha succeït amb la Llei d'associacions valencianes.

D'altra banda, en qualsevol cas, l'Estat retindria, segons l'opinió de De Pablo, la competència exclusiva per a regular les «condicions bàsiques que garantisquen la igualtat» de tots els espanyols en l'exercici del dret d'associació (art. 149.1.1). Coincideix en aquest punt amb la sentència en què l'article 149.1.1 «més que delimitar un àmbit material excloent de tota intervenció de les comunitats autònomes, el que conté és una habilitació perquè l'Estat condicione [...] l'exercici d'aqueixes competències autonòmiques amb l'objecte de garantir la igualtat».

Finalment, assenyala l'autor esmentat, és dins l'àmbit de la competència estatal on ha de ser delimitat què corresponga a la llei orgànica —per constituir «desenvolupament» del dret fonamental d'associació: art. 81.1 CE— i què a la llei estatal ordinària. Però com que, per descomptat, no és constitucionalment admissible que les prescripcions de la llei orgànica puguen ser desplaçades, ni totalment ni parcialment, per una llei autonòmica, pareix obligat concloure que és l'article 149.1.1 el títol competencial de què ha de fer ús l'Estat per a aprovar-la, si

8. No obstant això, el Tribunal Constitucional sí que analitza els preceptes de la llei impugnada en vista de la competència estatal exclusiva en matèria de legislació processal (art. 149.1.6 CE), cosa que el porta a declarar inconstitucionals diversos preceptes de la llei.

bé resulta possible imaginar que, a més, puga establir altres «condicions bàsiques que garantisquen la igualtat» (que, per tant, no constituïrien «desenvolupament» del dret fonamental d'associació). En suma: tot desenvolupament serà condició bàsica, però no necessàriament tota condició bàsica serà desenvolupament.

Un sector qualificat de la doctrina constitucionalista que ha abordat el tema de les associacions està en la línia del civilista que hem esmentat. Segurament, com assenyala Gómez Montoro,⁹ bona part dels problemes suscitats en la sentència del TC de 1998 desapareixerien o adquiririen altres proporcions si s'acceptara que la regulació dels tipus associatius no significa per si mateixa un desenvolupament del dret d'associació (ni tampoc la regulació d'una llei general sobre la matèria) i, per tant, es pot dur a terme per la llei ordinària; aleshores haurien d'entrar en joc les tècniques habituals de repartiment de competències.

La solució donada és, a més, coherent amb l'afirmació del Tribunal Constitucional que la competència sobre determinats àmbits que poden ser objecte de les activitats associatives permet a les comunitats autònomes sense competència legislativa en matèria d'associacions adoptar determinades normatives que incideixen en les associacions: es tracta de mesures que afecten els fins i les activitats externes de l'associació i que, per això, queden fora del contingut de l'article 22 de la CE.

La qüestió es va plantejar en la STC 157/1992, que va resoldre el conflicte positiu de competència suscitat pel Govern de l'Estat enfront del Decret 29/1985, del Govern Balear, del 18 d'abril, pel qual es regulava la constitució i el funcionament d'associacions juvenils.

Per al representant del Govern de l'Estat, la norma impugnada feia una regulació substantiva de les associacions per a la qual la comunitat autònoma no tenia competència. El Tribunal Constitucional va considerar el conflicte i va declarar la nul·litat del decret, que establia una regulació del règim general de les associacions juvenils radicades a les illes Balears, però al mateix temps va sostenir: «Des de la competència exclusiva en matèria de joventut, la Comunitat de les Illes Balears pot atorgar, per exemple, a les associacions juvenils beneficis, subvencions i suports de diversos tipus, i per fer-ho no sols pot adoptar mesures organitzatives relatives a la seua pròpia administració, sinó que també pot exigir a les associacions que vulguen acollir-se a aqueixos beneficis el compliment d'uns requisits administratius —com, per exemple, la inscripció en determinats registres— i fins i tot la possessió de determinades característiques específiques. Així, doncs, des del títol de joventut es poden exercir activitats de foment de les associacions juvenils i establir les condicions que han de posseir aqueixes associacions per a poder accedir a les dites ajudes. Ara bé, aquest títol no arriba a establir les condicions necessàries perquè una associació juvenil puga considerar-se vàlidament constituïda. En

9. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 223.

altres paraules, respectant, és clar, el principi d'igualtat, la comunitat autònoma pot limitar les seues ajudes a unes associacions juvenils determinades, pot especificar, dins les associacions juvenils vàlidament constituïdes, les característiques que aquestes han de complir per a poder gaudir dels beneficis. Però no pot des d'aquesta competència establir límits a la llibertat de creació d'associacions, a la llibertat d'associar-se i de no associar-se, al dret de donar personalitat jurídica a les associacions constituïdes, ni tampoc pot reglar l'organització interna de les associacions, la normativa aplicable, els drets i deures dels seus membres o les causes de suspensió i dissolució. En suma, no pot regular ni l'exercici de la llibertat d'associació ni el règim jurídic general de les associacions juvenils» (FJ 2n).

Cal distingir, com assenyala Gómez Montoro,¹⁰ entre el que és desenvolupament del dret, que significa una regulació de tipus associatius, i el que implica adoptar mesures que, atenent els fins i les activitats associatius poden, no obstant això, tenir una determinada incidència sobre l'organització i la vida de les associacions. Per això, afirma aquest autor, un cop acceptada la reserva de llei orgànica com un límit de l'òrgan legislador autonòmic, la determinació del règim competencial concret depèn del tipus associatiu de què es tracte. La regulació dels tipus competencials seria llavors «la matèria sobre la qual es projecta el dret», la regulació del qual correspon «al legislador, estatal o autonòmic, amb competències sectorials sobre la regulació» (STC 173/1998, FJ 7è). Així, en el cas de societats civils i mercantils, caldria atènyer-se al que disposen els números 6 i 8 de l'article 149.1 de la CE. Però allò decisiu no seria tant la reserva de l'article 81.1 CE com les previsions d'altres preceptes constitucionals i estatutaris.

Quant a la incidència que en aquesta matèria pot tenir l'article 149.1.1 de la CE, Gómez Montoro¹¹ assenyala que aquesta és la qüestió en què la STC 173/1998 (especialment en el fonament jurídic 9è) ha tingut més crítiques entre els que han comentat aquesta resolució. El Tribunal Constitucional parteix, en els seus raonaments, de la línia jurisprudencial consolidada en la STC 61/1997, segons la qual l'article 149.1.1 de la CE constitueix «un títol competencial amb contingut propi, no residual, que habilita l'Estat per a regular el contingut primari del dret, les posicions jurídiques fonamentals (facultats elementals, límits essencials, deures fonamentals, prestacions bàsiques, determinades premisses o pressupostos previs...)». I aplicant-la al dret d'associació sosté que «l'article 149.1.1 de la CE habilita, doncs, l'Estat per a regular el contingut primari, de les facultats elementals i els límits essencials en allò que siga necessari per a assegurar una igualtat dels espanyols en l'exercici del dret d'associació». Fent un pas més afirma que «pareix fora de tot dubte que, per la seua connexió amb el dret d'associació i pel seu ca-

10. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 226.

11. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 227.

ràcter de «requisits mínims indispensables» que en possibiliten l'exercici, l'òrgan legislador estatal pot considerar «condicions bàsiques» (art. 149.1.1 CE) tant el que podríem denominar *definició del concepte legal* d'associació, com els aspectes concrets del que hem anomenat *règim jurídic extern de les associacions* (naixement de la personalitat, capacitat jurídica i d'obrar, règim de responsabilitat i causes i efectes de la dissolució), que resulten «imprescindibles o necessaris» amb vista a assegurar la igualtat de tots els espanyols en l'exercici del dret d'associació i, com a tals, requereixen un tractament uniforme.

S'ha assenyalat el caràcter «vague» i fins i tot «gasós» de les afirmacions del Tribunal.¹² Deixant de banda el fet de l'absència de la normativa estatal en el moment en què el Tribunal fa aquestes afirmacions, afirma Gómez Montoro, una vegada més, que les dificultats deriven, en gran manera, de la identificació entre dret d'associació i un tipus concret d'associacions. En realitat, diu, i sense descartar que l'article 149.1.1 de la CE pugui tindre algun paper més enllà del contingut reservat a la llei orgànica, és molt més limitat del que les paraules del Tribunal poden fer pensar.

Manifesta que no deixa de plantejar problemes, en primer lloc, la referència a la «definició legal d'associació». El concepte de *associació* rellevant des del punt de vista del dret és el que deriva de la Constitució, i sobre aquest, l'òrgan legislador té poc a dir. Tindrà un marge molt més gran per a definir tipus associatius concrets, però aqueixa labor no correspon necessàriament a l'òrgan legislador estatal, sinó que cal atendre a qui tinga la competència sobre aqueixos tipus, sense que es pugui invocar en tot cas i de manera incondicional l'article 149.1.1 de la CE. I Gómez Montoro¹³ pensa que el mateix es pot afirmar dels altres extrems a què al·ludeix la STC 173/1998: naixement de la personalitat, capacitat jurídica i d'obrar, règim de responsabilitat i causes i efectes de la dissolució. Encara que, insisteix, no cal descartar que determinades mesures relacionades amb tals extrems i respecte de tipus associatius concrets puguen justificar una intervenció de l'òrgan legislador estatal no coberta per l'article 81 de la CE i que trobe suport en l'esmentat article 149.1.1, aquest títol no pot donar cobertura a normativa estatal sobre tots aquests extrems. D'altra banda, en molts casos ni tan sols serà necessari invocar aqueix títol perquè l'Estat gaudeix d'altres com ara els de legislació civil i mercantil que puguen legitimar algunes d'aqueixes decisions.

Acaba dient Gómez Montoro que, en realitat, les mateixes asseveracions del Tribunal Constitucional sobre l'abast de l'article 149.1.1 de la CE estan matisades

12. Rafael JIMÉNEZ ASENSIO, *La ley autonómica en el sistema constitucional de fuentes del derecho*, Madrid i Barcelona, Marcial Pons i Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms, 2001, p. 199.

13. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 229.

—si no senzillament contradites— per l’afirmació que havia fet prèviament en el fonament jurídic cinquè de la mateixa sentència que quan un estatut d’autonomia atribueix a una comunitat autònoma la competència exclusiva sobre un determinat tipus d’associacions, l’habilita per a regular-ne el règim jurídic «tant en el vessant extern, és a dir, el relatiu a la participació en el tràfic jurídic —constitució i adquisició de personalitat jurídica, capacitat jurídica i d’obrar, règim de responsabilitat, extinció i dissolució— com en l’intern —organització, funcionament intern i drets i deures dels associats».

Amb posterioritat, va aparèixer la STC 133/2006, del 27 d’abril, que resol la constitucionalitat, per invasió competencial, de la disposició final primera, de la disposició transitòria primera, apartat 2n, i de l’article 36 de la llei estatal d’associacions. Juntament amb la STC 135/2006, del 27 d’abril, sobre la constitucionalitat de la Llei catalana d’associacions i la STC 134/2006, sobre el Reglament d’associacions d’utilitat pública, el Tribunal Constitucional acaba de dissenyar el mapa competencial entre l’Estat i les comunitats autònomes en matèria d’associacions.

Ara bé, si ens fixem en la primera de les sentències esmentades, aprofundint en la bretxa oberta per la STC 173/1998, el Tribunal Constitucional analitza en aquesta ocasió la constitucionalitat de determinats preceptes de la llei estatal, per invasió de la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya en matèria d’associacions sense tenir en compte, una vegada més, l’article 149.1.8, sobre la competència de l’Estat en matèria de legislació civil, i ens col·loca una altra vegada en el terreny de joc de l’article 149.1.1 de la CE, en la competència exclusiva de l’Estat per a fixar les condicions bàsiques garants de la igualtat en l’exercici del dret.

D’aquesta manera, en el cas d’aquesta sentència, el Parlament de Catalunya rebutja que alguns dels preceptes de la llei estatal que es qualifiquen totalment o parcialment de condicions bàsiques (article 149.1.1 CE) i garants d’igualtat en l’exercici del dret, meresquen tal consideració. Però, com diem, el Tribunal Constitucional, movent-se en l’àmbit de l’article 149.1.1, no considera la competència de l’Estat en matèria de legislació civil.¹⁴

14. Susana PÉREZ ESCALONA, «Constitucionalidad de la Ley orgánica de asociaciones y reparto de competencias normativas en materia de asociaciones. (Una reflexión crítica a propósito de la STC 133/2006, de 27 de abril)», *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* (Cizur Menor), núm. 8 (2006), p. 1688. L’autora pensa que el títol competencial apropiat és l’article 149.1.8 de la CE, que atribueix a l’Estat la competència exclusiva sobre la legislació civil i, en tot cas, sobre les bases de les obligacions contractuals. Segons aquesta autora, la raó radica en el fet que el dret d’associacions és part del dret privat contractual de societats. Tradicionalment, associació i societat han viscut d’esquena l’una de l’altra per al fi lucratiu d’aquesta, enfront de l’absència d’ànim de lucre de l’associació. No és així: cal integrar, ens diu, l’associació en el dret de societats, que és concebut com l’ordenament (funcionalment neutral) de les diferents tècniques d’organització de persones utilitzades per a la promoció conjunta del fi acordat.

En la STC 135/2006, del 27 d'abril, es tracta d'un recurs d'inconstitucionalitat interposat pel president del Govern de l'Estat contra diversos preceptes de la Llei catalana d'associacions.

Com en els casos anteriors, el precepte bàsic per a resoldre'l és l'article 149.1.1 de la CE, sense tenir en compte l'article 149.1.8. El Tribunal Constitucional al·lega, com a justificació per a obviar-lo, que les representacions del Parlament i de la Generalitat de Catalunya sostenen que els preceptes de la llei catalana impugnats no es poden enquadrar davall aquest títol competencial.

Ara bé, el Tribunal Constitucional sí que acudirà a l'article 149.1.8 en examinar la constitucionalitat de l'article 9.4 de la llei catalana, perquè s'hi concreten els casos que requereixen escriptura pública per a la inscripció de les associacions que estan sotmeses a aquesta Llei. Diu el Tribunal Constitucional que la determinació dels casos en què l'escriptura pública s'ha de considerar competència exclusiva estatal per a l'ordenació dels instruments públics.

Ja hem dit que la comunitat autònoma valenciana ha sigut molt conservadora a l'hora de regular la seua Llei d'associacions. Podria haver tingut en compte que no compta per a res, valga la redundància, si té competència en matèria civil i que el Tribunal Constitucional admet que hauria pogut regular tant el vessant intern com l'extern de l'associació sempre que es respecten els preceptes de la llei estatal d'associació considerats orgànics o que estiguen en l'àmbit de l'article 149.1.1 de la CE. No obstant això, s'ha limitat a regular el que podríem denominar *aspectes administratius de l'associació*.

L'àmbit d'aplicació de la llei el constitueix la regulació, la promoció i el foment de les associacions de caràcter docent, cultural, artístic i benèfic assistencial, de voluntariat social i semblants, l'àmbit principal d'actuació de la qual siga la Comunitat Valenciana, de conformitat amb el que estableix l'Estatut d'autonomia.¹⁵

15. El preàmbul de la llei diu que «aquesta llei no pretén regular les peculiaritats de formes associatives que, per la seua especialitat o per resultar alienes al seu àmbit o naturalesa, han de ser tractades en la legislació sectorial corresponent. Això, sens perjudici que incloga associacions especials a què s'estén la competència autonòmica —juvenils, de mares i pares d'alumnes, i d'alumnes, esportives, etc.— perquè no són sinó manifestacions de l'exercici del dret d'associació, amb escasses notes diferencials entre si; i aquestes, en la majoria de les ocasions, es limiten als seus fins, a elements constitutius o formals, o a la necessitat d'inscripció en altres registres o censos. En resum, la diversificació de règims normatius entre una disciplina general per a les associacions comunes i altres específiques per a altres associacions només troba justificació per a les modalitats associatives qualificades per la rellevància constitucional de la seua funció —STC 48/2003—, o per a aquelles, o alguns dels seus aspectes, que facen inviable el règim comú». I assenjala que «la Comunitat Valenciana no té un títol competencial per a regular totes les associacions de dret comú, ni menys encara totes les unions de persones que resulten de l'exercici del dret d'associació, en les seues moltes manifestacions i modalitats, sinó només sobre aquelles a què es refereix el seu Estatut d'autonomia», que són «les associacions de caràcter docent, cultural, artístic i benèfic assistencial, de voluntariat social i semblants, l'àmbit principal d'actuació de les quals siga la Comunitat Valenciana».

4. LA QÜESTIÓ DE L'INTERÈS

La Llei d'associacions valenciana es refereix a aquest punt en dos preceptes. El primer és l'article 10, encara que de manera indirecta, en parlar de les «Activitats econòmiques». No ha de tenir ànim de lucre i s'han de dedicar a finalitats d'interès general, tal com s'estableix en els seus estatuts. Al seu torn, l'article 33 manifesta què s'entén per «interès general»: promoció de les condicions generals perquè la llibertat i igualtat de les persones siguen reals i efectives, facilitant-ne la participació en la vida política, econòmica, social i cultural, en particular en els àmbits assistencials, cívics, educatius, científics, culturals, d'investigació de desenvolupament, de defensa del medi ambient, de promoció del valencià, de foment de la igualtat i la tolerància, foment de l'economia social, esportius, sanitaris i de cooperació amb tercers països, relacionats amb els drets i deures que específicament proclama la Constitució espanyola, els de caràcter cívic, educatiu, científic, cultural, esportiu, sanitari, de promoció dels valors constitucionals, de promoció dels drets humans, d'assistència social, de cooperació per al desenvolupament, de promoció de la dona, de promoció i protecció de la família, de protecció de la infància, de promoció de la joventut, de foment de la igualtat d'oportunitats i de la tolerància, de defensa del medi ambient, de foment de l'economia social o de la investigació, de promoció del voluntariat social, de defensa de consumidors i usuaris de l'un i l'altre sexe, de promoció i atenció a les persones en risc d'exclusió per raons físiques, socials, econòmiques o culturals, i qualssevol altres de semblant naturalesa.

Té raó la doctrina quan afirma que aquesta Llei continua arrossegant un seguit de defectes propis de la legislació històrica d'associacions espanyoles, cosa a què m'he referit i que és conseqüència de la desconfiança amb què eren mirades pel primer liberalisme, que hi veia el perill de sostroure béns del tràfic i generar mans mortes. Per això l'article 35.1 del Codi civil (CC) no parla de les associacions sense més, sinó de les «associacions d'interès públic»: perquè s'entén que fa falta que servisquen a un interès general públic perquè siguen dignes d'aconseguir la personalitat jurídica. Les «associacions d'interès particular» (art. 35.2 CC), siguen o no realment societats que queden condemnades o a funcionar com a agrupacions de pur fet, o a regir-se per les disposicions relatives al contracte de societat (art. 36 CC), que no resulta, tal com ho regula el Codi, per a acollir associacions sense ànim de lucre. El resultat de tot això és que les associacions que no persegueixen «interessos públics», de benefici a la comunitat, sinó interessos particulars no lucratius, han d'optar per ser societats. I aquest és el cas de l'associació valenciana: només es regulen les associacions d'interès general.

El fet que no hi haja ànim de lucre, com a característica essencial de l'associació, no és incompatible amb el desenrotllament d'una activitat econòmica sempre

que el fruit d'aqueixa activitat es destine exclusivament al compliment dels fins de l'associació.

Què vol dir que una associació exerceix una activitat econòmica? L'article 10.2 de la llei valenciana manifesta que és quan l'associació fa l'ordenació per compte propi de mitjans de producció i de recursos humans, o d'un d'ambdós, amb la finalitat d'intervenir en la producció o distribució de béns o serveis.

La llei valenciana prohibeix que els beneficis obtinguts per les associacions puguen ser destinats al repartiment entre les persones associades així com els seus parents més pròxims.¹⁶

5. CONSTITUCIÓ

D'acord amb la llei valenciana, per a la vàlida constitució d'una associació cal una acta, en document privat o públic, on conste, com a mínim, el següent: *a)* La data i el lloc en què s'ha adoptat l'acord; *b)* la identitat de les persones promotores,¹⁷ sense necessitat que tinguen capacitat d'obrar; *c)* la declaració de voluntat de les persones promotores de constituir l'associació¹⁸ i els pactes que, si s'escau, hagueren establert i la denominació d'aquesta; *d)* els estatuts de l'associació; *e)* la designació dels que exercisquen inicialment l'òrgan de representació establert estatutàriament; *f)* la firma de les persones fundadores físiques, i del representant legal de les persones jurídiques.¹⁹

16. No obstant això, l'article 10.6 declara que els estatuts poden establir que, en cas de dissolució de l'associació o de separació voluntària d'una persona associada, aquesta pugua percebre la participació patrimonial inicial o altres aportacions econòmiques dutes a terme, sense incloure les quotes de pertinença a l'associació que haguera abonat, amb les condicions, l'abast i els límits que es fixen en els estatuts. Això s'entén sempre que la reducció patrimonial no implique perjudici a tercers.

17. Cal expressar els noms i cognoms, número de DNI i menció de la majoria o no majoria d'edat, si són persones físiques; o de la raó o denominació social i número d'identificació fiscal, si són persones jurídiques, i en ambdós casos, de les respectives nacionalitats i domicilis. A més, en el cas de les persones jurídiques, l'acta fundacional s'ha d'acompanyar d'una certificació de l'acord vàlidament adoptat per l'òrgan de representació competent, en què aparega la voluntat de constituir o formar part de l'associació i la designació de la persona física que la representarà.

18. La voluntarietat en la constitució de l'associació ja hem dit que forma part de la garantia de l'article 22 de la CE. Aquest configura el dret fonamental d'associació com a dret de llibertat. Garanteix la llibertat d'associar-se i, com a contrapartida, pressuposa també aqueixa llibertat en l'exercici del dret perquè una associació pugua considerar-se inclosa en l'àmbit constitucionalment protegit. Queden al marge de la garantia constitucional les associacions forçoses. Aquestes no són creades per la voluntat dels titulars del dret (persones físiques o juridicoprivades), sinó únicament i exclusivament com a conseqüència d'un acte del poder públic. Per això, tampoc poden considerar-se associacions voluntàries aquelles en què els socis no tenen sinó la facultat d'iniciativa però en l'origen de la qual hi ha una exigència legal, amb la imposició consegüent de l'afiliació obligatòria, i per això la seua creació requereix sempre la intervenció del poder públic.

19. En aquest cas, han d'aportar a l'acta de constitució còpia de l'acord vàlidament adoptat per la persona jurídica en què es manifeste la voluntat d'aquesta de constituir l'associació i formar-ne part.

Per la seua importància, destaquen els estatuts. En aquest punt, la llei valenciana es remet a la llei estatal.²⁰ D'acord amb l'article 7, els estatuts han de contenir els punts següents: *a)* La denominació. *b)* El domicili, així com l'àmbit territorial en què haja de dur a terme principalment les activitats.²¹ *c)* La durada, quan l'associació no es constituïska per temps indefinit. *d)* Els fins i les activitats de l'associació, descrits de manera precisa. *e)* Els requisits i les modalitats d'admissió i baixa, sanció i separació dels associats i, si escau, les classes d'aquests. Poden incloure també les conseqüències de l'impagament de les quotes dels associats. *f)* Els drets i les obligacions dels associats i, si escau, de cada una de les modalitats. *g)* Els criteris que garantisquen el funcionament democràtic de l'associació.²² *h)* Els òrgans de govern i representació, la composició, regles i procediments per a l'elecció i substitució dels membres, les seues atribucions, la durada dels càrrecs, les causes del cessament, la manera de deliberar, adoptar i executar els acords, i les persones o càrrecs amb facultat per a certificar-los i els requisits perquè els esmentats òrgans queden vàlidament constituïts, així com la quantitat d'associats necessària per a poder convocar sessions dels òrgans de govern o de proposar assumptes en l'ordre del dia. *i)* El règim d'administració, comptabilitat i documentació, així com la data de tancament de l'exercici associatiu. *j)* El patrimoni inicial i els recursos econòmics de què es podrà fer ús. *k)* Les causes de dissolució i la destinació del patrimoni en aquest cas, que no pot desvirtuar el caràcter no lucratiu de la societat.²³

20. No obstant això, com assenyala Josefina ALVENTOSA DEL RÍO, «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario», *Revista de Derecho Agrario y Alimentario*, segona època, núm. 55, any xxv (juliol-desembre 2009), p. 14, la llei autonòmica presenta una novetat respecte a la llei estatal, en tant que aquella proporciona una definició d'estatuts, cosa que no succeeix amb aquesta, i assenyala que «constitueixen el sistema de regles pel qual es regeix l'organització interna i el funcionament de l'associació, i no poden ser contraris a l'ordenament jurídic» (art. 13.1 llei valenciana).

21. L'article 18 de la llei valenciana assenyala que les associacions constituïdes d'acord amb la llei han de tenir el domicili a la Comunitat Valenciana, i hauran de tenir-lo les associacions que exercisquen activitats principalment dins del seu territori, sens perjudici de les delegacions, oficines o sucursals que puguen establir en altres llocs (art. 18).

22. Això procedeix de la llei estatal, però la llei valenciana no té per què tenir un funcionament democràtic.

23. L'article 7.2 afegit que els estatuts també poden contenir qualssevol altres disposicions i condicions lícites que els promotors consideren convenients, sempre que no s'oposen a les lleis ni contradiguen els principis configuradors de l'associació. I el número 3 del mateix precepte afirma que el contingut dels estatuts no pot ser contrari a l'ordenament jurídic. Respecte a la modificació dels estatuts, la llei valenciana assenyala que els estatuts de l'associació poden ser modificats quan resulte convenient als seus interessos, per acord de l'assemblea general en els casos i amb el procediment que s'hi establisca (art. 13.2). El règim jurídic de la dita modificació és el mateix que s'estableix per a la modificació dels estatuts en la llei estatal (art. 16), fins al punt que es reproduïx el precepte de la dita llei en la llei valenciana.

Cal, constitucionalment, un nombre mínim de persones per a formar associació? El debat s'ha centrat en si en calen tres o n'hi ha prou amb dues. La doctrina²⁴ diu que, des del punt de vista constitucional, n'hi ha prou amb dues persones, sempre que no es tracte d'entitats que tinguen una estructura corporativa.

L'anterior és perfectament compatible amb el fet que l'òrgan legislador pugua establir un nombre mínim de persones, superior a dues, per a determinades formes associatives depenent de l'estructura que pretenguen tenir o dels fins que perseguisquen. Així ho va assenyalar el Tribunal Constitucional en intentar delimitar l'abast de la competència de l'òrgan legislador autonòmic en matèria d'associacions: «Tampoc no cal negar la possibilitat que, en atenció als fins o a les característiques específiques de les diverses associacions, [l'òrgan legislador autonòmic] exigisca un nombre mínim de persones per a poder constituir un tipus concret d'associació, sempre que això responga a béns o interessos rellevants i la solució adoptada siga raonable i proporcional a aqueixa finalitat» (STC 173/1998, FJ 14è).

En el cas de la Llei estatal d'associació, l'article 5.1 disposa que «les associacions es constitueixen mitjançant un acord de tres o més persones físiques o jurídiques legalment constituïdes». Aquesta exigència d'un mínim de tres socis pot justificar-se sense dificultat per tractar-se d'associacions d'una estructura corporativa.²⁵

En el cas de la Llei valenciana d'associacions, l'article 12, relatiu a la «constitució de la societat», no expressa res sobre el nombre mínim de persones que cal per a constituir-la. L'acta, com acabem de veure, només fa referència a la identitat de les persones, tant físiques com jurídiques. No obstant això, l'article 50, sobre causes de dissolució de l'associació, estableix que una de les causes de dissolució és la baixa de les persones associades, sempre que queden reduïdes a menys de tres. Amb la qual cosa se'ns està dient que l'associació valenciana també s'ha de constituir amb un mínim de tres associats.

Es poden associar les associacions? La resposta és positiva en la llei valenciana. L'article 19 d'aquesta Llei es refereix a les «unions d'associacions». Admet que aquestes, per a la consecució dels fins que els siguen propis, es poden unir en federacions i confederacions, sempre que es done l'acord de les respectives assemblees generals o no hi haja res en contra en els estatuts.²⁶

Es discuteix en la doctrina si les persones jurídiques públiques es poden associar.²⁷ No obstant això, l'article 2.6 de la Llei estatal d'associacions estableix que

24. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 93.

25. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 94.

26. En definitiva, no podem oblidar que també les persones jurídiques són titulars de drets fonamentals.

27. La doctrina nega contundentment aquesta possibilitat (Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 95). A les persones jurídicopúbliques, el Tribunal Constitucional només els ha reconegut, i no sense matisos importants, la titularitat de drets processals. En conseqüència, una

«les entitats públiques poden exercitar el dret d'associació entre si, o amb particulars, com a mesura de foment i suport, sempre que ho facen en igualtat de condicions amb aquests, a fi d'evitar una posició de domini en el funcionament de l'associació.

La doctrina ha discutit vivament sobre la naturalesa de l'acte constitutiu de les associacions. Es pot parlar de contracte, això sí, plurilateral. Altres, que uneixen el concepte de *contracte a la patrimonialitat*, açò és, a interessos de naturalesa econòmica, prefereixen parlar d'acte col·lectiu, un acord o un negoci jurídic especial.

Altres mantenen que no és un contracte *strictu sensu* perquè de l'acord de voluntats de què naix l'associació no en naixen obligacions significatives «entre les parts», sinó d'aquestes amb l'organització que creen, i viceversa, tractant-se d'una convenció o negoci jurídic que, a més de l'exercici d'un dret fonamental, representa un acte d'autonomia privada a què, d'altra banda, es poden aplicar per analogia les normes dels contractes, en tant que constitueixen, com en l'associació, acords de voluntats.²⁸

6. PERSONALITAT JURÍDICA DE L'ASSOCIACIÓ VALENCIANA²⁹

Conta Marín López que hi ha dos models normatius d'atribució de personalitat jurídica a les associacions. Un primer model és l'adquisició de personalitat jurídica en virtut de la inscripció en un registre públic. Va ser el model d'adquisició de personalitat jurídica civil per a les associacions i entitats catòliques erigides canònicament després de l'entrada en vigor de l'Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre assumptes jurídics del 3 de gener de 1979 o l'establert en la normativa sobre partits polítics de 2002 que determinava que els partits polítics adquiriren personalitat jurídica per la inscripció en el Registre de partits polítics al Ministeri de l'Interior.

associació en l'origen de la qual no estiga la lliure unió de persones —físiques o juridicoprivades— sinó un acte del poder públic, no estaria protegida per l'article 22 de la CE.

28. Que l'associació és alguna cosa més que un contracte es pot veure en la STC 5/1996, del 16 de gener, segons la qual, «encara que el dret d'associació requereix, certament, una lliure concurrència de voluntats que es canalitza a l'èxit d'un objectiu comú, no és constitucionalment correcte identificar, en tot cas i sense cap matisació, aqueix pacte associatiu amb un contracte civil, traslladant anàlogament la teoria general del contracte al dret d'associació, perquè, si bé és cert que la societat civil o les associacions d'interès particular a què es refereixen els articles 35.2 i 36 són una modalitat associativa, no ho és menys que el dret d'associació, en tant que dret fonamental de llibertat, té una dimensió i un abast molt més ampli, que sobrepassa la seua mera consideració iusprivatista».

29. Sobre aquest punt té especial interès l'estudi de Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones: XI Jornadas de la Asociación de Profesores de Derecho Civil*, Múrcia, Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones, 2005, p. 13 i s.

Un segon model és el d'adquisició de personalitat en virtut del transcurs d'un temps determinat des del dipòsit de la documentació legalment requerida en una oficina pública. Aquesta és la manera d'adquisició de personalitat jurídica per als sindicats, tal com queda reflectit en la Llei de llibertat sindical.

Què ha dit el Codi civil? La qüestió es plantejava en relació amb la Llei d'associacions de 1964, que no establia el moment en què l'associació adquiria personalitat jurídica, encara que partia del fet que ja existia. Això implicava l'aplicació de l'article 35 del CC, un precepte que reconeix la condició de persones jurídiques, d'un costat, a «les corporacions, associacions i fundacions d'interès públic reconegudes per la llei», la personalitat de les quals «comença des de l'instant mateix en què, d'acord amb el dret, haurien quedat vàlidament constituïdes» (apartat primer), i, d'un altre, a «les associacions d'interès particular, siguen civils, mercantils o industrials, a qui la llei concedisca personalitat pròpia, independent de la de cada un dels seus associats» (apartat segon).³⁰

L'adquisició de la personalitat jurídica de les associacions sotmeses a la llei de 1964 s'hauria de resoldre aplicant, llavors, l'article 35.1 del CC, cosa que conduïa a preguntar-se sobre el moment en què, d'acord amb el dret, quedaven vàlidament constituïdes. Dues van ser les posicions defensades. La primera partia del reconeixement administratiu de l'associació, i quedava fora la inscripció.³¹ No obstant això, la majoria de la doctrina entenia que l'atribució de la personalitat es produïa com a conseqüència de la inscripció de l'associació en el registre.

L'entrada en vigor de la Constitució, amb l'article 22.3, segons el qual, com sabem, les associacions s'hauran d'inscriure en un registre «només a l'efecte de publicitat», va portar al primer pla el debat del valor de la inscripció a l'efecte d'adquirir o no la personalitat jurídica.

La jurisprudència del Tribunal Suprem (Sala Contenciosa Administrativa),³² després de la promulgació de la Constitució, ha considerat, amb pràctica unanimitat, almenys en relació amb les associacions regulades per la llei de 1964, que l'adquisició de la personalitat de les associacions es produeix en el moment de constituir-se, i no en el d'inscriure's.

Quant a la doctrina, tant constitucionalista com civilista, mantenia posicions oposades. Per un costat, hi havia els autors que pensaven que la inscripció registral

30. Les associacions, com a persones jurídiques no lucratives, queden incloses en l'article 35.1 del CC.

31. Per a Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, 2005, p. 28 i s., la vàlida constitució de l'associació, en la llei de 1964, es produïa amb l'acte de reconeixement administratiu, i la inscripció era una actuació posterior que no incidia per a res en la personalitat de l'associació i que únicament servia per a donar publicitat a la nova persona jurídica sorgida per virtut del reconeixement.

32. Cf. referències a Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 31.

era la que proporcionava a l'associació la qualitat de persona jurídica, en la mesura que en el nostre dret la personalitat jurídica exigeix sempre publicitat. Altres autors, al contrari, entenen que les associacions adquireixen personalitat jurídica sense necessitat d'inscripció. Per a les associacions regia el sistema de reconeixement per lliure constitució. Un cop constituïda l'associació, d'acord amb l'article 22 de la CE, adquireix personalitat jurídica independentment de les persones dels seus socis. El caràcter de la inscripció era *ad probationem*.

Marín López,³³ probablement amb raó, sosté que l'article 22.3 de la CE és neutral i es remet a l'òrgan legislador. Pensa que aquest precepte no serveix per a resoldre el problema de la personalitat jurídica de les associacions, ni tampoc per a obtenir d'aquest prou arguments en defensa d'una o altra posició. I és que, en la mesura que el constituent no ha concretat quins són els efectes de «publicitat» derivats de la inscripció, mantenir que aqueixa publicitat és declarativa d'una personalitat jurídica prèviament adquirida és una opinió tan plausible i fundada com la que considera que la publicitat és constitutiva d'una personalitat jurídica que no es pot aconseguir d'una altra manera. Diu taxativament que la determinació del moment en què les associacions adquireixen la personalitat jurídica és senzillament una qüestió aliena a la Constitució, l'article 22 de la qual marca les línies fonamentals del que és el dret d'associació, però no es pronuncia de cap manera sobre quan i com adquireixen personalitat jurídica les associacions constituïdes en l'exercici d'aqueix dret. Neutralitat, doncs, d'aquest precepte constitucional.

El problema de la personalitat jurídica segurament no és un problema de constitucionalitat, sinó de legalitat: caldrà veure en quin sentit es pronuncien les lleis entorn del moment en què les associacions adquireixen personalitat jurídica. Però són vàlides tant l'opció d'atribuir la personalitat jurídica pel sol fet de la vàlida constitució de l'associació com l'opció d'atribuir a la inscripció aquest efecte. De fet, ambdues opcions coexisteixen en el dret espanyol: el Codi civil, en l'article 35.1, i la Llei estatal d'associacions segueixen la primera opció. Altres lleis específiques d'associacions han optat per atribuir la personalitat jurídica com a conseqüència de la inscripció registral.³⁴

33. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 41.

34. La constitucionalitat d'aquesta última alternativa va quedar ratificada amb la STC 48/2003, del 12 de març, resolutòria del recurs d'inconstitucionalitat interposat pel Govern Basc contra determinats preceptes de la Llei orgànica de partits polítics del 2002. Un dels preceptes impugnats era l'article 3.2 de la dita Llei orgànica, d'acord amb la qual «els partits polítics adquireixen personalitat jurídica per la inscripció en el Registre de partits polítics». Pel recurrent, aquesta previsió era inconstitucional per la contradicció amb l'article 22.3 de la CE, que només estableix la inscripció a l'efecte de publicitat, a més de significar una divergència injustificada enfront de les previsions de la Llei estatal d'associacions. El Tribunal Constitucional és clar en afirmar que l'òrgan legislador és lliure d'associar el nai-

Al seu torn, la tan repetida STC 173/1998 afirma que «l'Estat pot establir (article 149.1.1 CE) «condicions bàsiques» sobre els aspectes relatius al naixement de la personalitat jurídica que resulten imprescindibles per a garantir l'exercici en condicions d'igualtat del dret d'associació», i que «entre aquests aspectes figuren, sens dubte, els efectes que es puguen atribuir a la inscripció registral en relació amb l'adquisició o no d'aqueixa personalitat», i afegeix que «des del punt de vista constitucional, el legislador estatal gaudeix d'un ampli marge de llibertat per a determinar la naturalesa d'aquells efectes», i es pot optar per un sistema d'inscripció «constitutiva, de publicitat o d'una altra índole» (FJ 14è).

Si ens fixem ara en les diverses lleis d'associacions autonòmiques, ens trobem en primer lloc amb el País Basc. Cap precepte de la Llei 3/1988, del 12 de febrer, d'associacions, del País Basc, especificava el moment en què les associacions adquirien personalitat jurídica o el criteri que determinava aqueixa adquisició. No obstant això, pareix que la doctrina que va estudiar aquesta Llei, segons exposa Marín López,³⁵ va arribar a la conclusió que les associacions sotmeses a la llei adquirien la personalitat jurídica, no en el moment de la inscripció registral, sinó en el de la vàlida constitució, açò és, des que hi ha l'acta fundacional i uns estatuts, amb el contingut mínim exigit imperativament, argumentació reforçada per l'aplicació supletòria de l'article 35.1 del CC.

Avui, amb la Llei 7/2007, del 22 de juny, d'associacions d'Euskadi, el tema apareix clar perquè l'article 7.2 diu que les associacions adquireixen personalitat jurídica i la més àmplia i plena capacitat d'obrar des de l'atorgament de l'acta de constitució, en document públic o privat.

Quant a Catalunya, en la Llei 7/1997, del 18 de juny, d'associacions, no hi havia cap norma relativa a l'adquisició de la personalitat jurídica. Que tenien personalitat jurídica, això era clar, per l'article 27.1, d'acord amb el qual «la dissolució de l'associació obri el període de liquidació, fins al terme del qual l'entitat conservarà la seua personalitat jurídica». Açò és, aquest precepte ens indica que en algun moment l'associació ha adquirit personalitat jurídica. Però, quan? Una vegada més, apareixen les dues tesis. D'una banda, que l'associació és persona jurídica des de l'acord de constitució i que l'adquisició de personalitat no depèn de la inscripció. L'altra posició era que la inscripció constituïa el pressupost de l'adquisició de la personalitat jurídica.

Si acudim ara al Codi civil català, Llei 4/2008, del 24 d'abril, del Llibre III, relatiu a les persones jurídiques, la qüestió continua sense estar definitivament aclarida, encara que pareix que la tendència és que l'associació catalana adquirisca

xement de la personalitat jurídica a la inscripció en el Registre sense que de l'article 22.3 de la CE en derive cap impediment per fer-ho.

35. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 47.

la personalitat jurídica una vegada establert l'acord de constitució d'aquella, sense necessitat d'inscripció registral, d'acord amb el que estableixen els articles 311.2 i 321.5, sense comptar amb el fet que respecte a la fundació sí que es diu taxativament que l'adquisició de la personalitat jurídica és conseqüència de la inscripció.

Una altra llei autonòmica d'associacions és la Llei d'associacions de Canàries (Llei 4/2003, del 28 de febrer). Tampoc no s'estableix en cap dels preceptes el moment en què les associacions constituïdes a la seua empara adquireixen personalitat jurídica. De l'article 32.1 es dedueix que aquestes associacions gaudeixen de l'atribut de la personalitat, perquè si durant el procediment de liquidació l'associació «conserva la seua personalitat jurídica» és, com ja s'ha dit anteriorment, perquè l'associació ja és persona jurídica.

La Llei andalusa d'associacions (Llei 4/2006, del 23 de juny), en l'article 3, ens diu que, amb l'atorgament de l'acta fundacional l'associació adquireix personalitat jurídica i plena capacitat d'obrar. Encara que afegeix una frase que pot portar a confusió: «Sens perjudici de la necessitat de la seua inscripció». Al seu torn, l'article 25.1, sobre inscripció de l'associació andalusa, només manifesta que la inscripció de l'associació és a l'efecte de publicitat. Ací algú podria estar temptat de pensar que potser l'òrgan legislador andalús fa una distinció entre eficàcia interna i eficàcia externa (oposabilitat) de l'associació, i fa dependre aquesta última de la inscripció registral, en el sentit que ens conta Marín López respecte de la Llei estatal d'associacions.³⁶

La posada en relació d'aquesta Llei amb la llei estatal no porta a les conclusions que diu l'Audiència. Només a l'efecte de publicitat significaria que la inscripció fa pública la constitució i els estatuts de l'associació, i representa una garantia tant per als tercers que es relacionen amb l'associació com per als mateixos associats. Però és clar que una associació no inscrita, que ja té personalitat jurídica, té eficàcia externa, ja que ja té capacitat jurídica. La inscripció té més relació amb la responsabilitat que amb la personalitat jurídica.

36. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 61. Aquest autor porta a col·lació el criteri establert per la SAP de Lleida del 25 d'octubre de 1999. Es tractava d'una reclamació de quantitat feta per una associació de propietaris d'urbanització per incompliment del demandat de l'obligació de contribuir al sosteniment dels serveis comuns i de pagar les quotes corresponents. L'Audiència desestima la demanda perquè aprecia d'ofici la falta de legitimació de la demandant. L'associació es va constituir per acta atorgada el 16 de desembre de 1990, però no es va inscriure en el Registre fins quasi vuit anys després (concretament, el 17 de juliol de 1998). L'Audiència admet que la personalitat jurídica deriva de la constitució, però immediatament afegeix que la inscripció «no té eficàcia jurídica». I aqueixa eficàcia jurídica de la inscripció es concreta en les afirmacions següents: «Però una cosa és l'adquisició de personalitat jurídica i una altra és l'actuació d'aqueixa personalitat jurídica, o el que és el mateix, els efectes de la creació de la personalitat jurídica [...]. Perquè, pel que fa als tercers, aquests efectes es lliguen a la inscripció en el Registre d'associacions com a garantia de publicitat per a tercers». I ja que el demandat és un tercer no soci, conclou l'Audiència, «no és possible que siga demandat judicialment per una associació no inscrita».

Referint-nos a la Llei estatal d'associacions, aquesta és la primera que estableix de manera clara el criteri d'acord amb el qual les associacions adquireixen personalitat jurídica. Així, en l'article 5.2, es disposa que, amb l'atorgament de l'acta fundacional, «l'associació adquireix la personalitat jurídica». La conseqüència més important d'aquesta norma és que la inscripció no resulta necessària per a adquirir la personalitat jurídica. El que es dedueix del mateix article 5.2, que certament al·ludeix a «la necessitat de la seua inscripció», encara que «a l'efecte de l'article 10», és a dir, «només a l'efecte de publicitat» (art. 10.1 Llei estatal d'associacions, que reproduceix en aquest punt l'art. 22.3 CE).³⁷ La doctrina, quasi per unanimitat, ha tingut clar que les associacions adquireixen la personalitat jurídica amb l'atorgament de l'acta fundacional, sense necessitat d'inscripció, que, si es produeix, ho serà només a l'efecte de publicitat.³⁸

Pel que fa a la Llei d'associacions valenciana, cal la inscripció de l'acta en el Registre d'associacions de la Comunitat Valenciana per a l'adquisició de la personalitat jurídica?

En la llei valenciana, l'associació adquireix la personalitat jurídica amb l'atorgament de l'acta, s'afirma que la inscripció és a l'únic efecte de publicitat, i és la garantia tant per a les terceres persones que s'hi relacionen com per als seus membres. Per tant, es tracta d'un tema de responsabilitat. Això es tradueix en el fet que, no estant inscrita l'associació, de les obligacions contretes amb tercers en responen personalment i solidàriament, juntament amb ella, els promotors en tot cas, i els associats quan, manifestant obrar en nom de l'associació, les hagueren contret amb ells. En canvi, les associacions inscrites responen de les seues obligacions amb tots els seus béns presents i futurs, sense que els associats responguen personalment dels deutes de l'associació.

La Llei d'associacions valenciana segueix el criteri de la llei estatal quant a l'eficàcia de la inscripció. Així ho afirma expressament, es dedueix de les seues normes específiques i és conseqüència de la distribució competencial establida per la llei estatal.

Dues paraules respecte d'aquesta última qüestió.³⁹ Que la regulació de la manera en què les associacions adquireixen la personalitat jurídica, tal com es desprèn de la lectura conjunta dels articles 5.2 i 10.1 de la llei estatal, és d'àmbit nacional, així resulta de la qualificació competencial que la llei estatal atorga als dits preceptes.

En efecte, d'una banda, l'article 5 en la seua totalitat —inclòs també, per tant, l'apartat segon— és d'aplicació directa a tot l'Estat a l'empara de l'article 149.1.1

37. L'adquisició de la personalitat jurídica per la sola constitució contrasta, com ja sabem, amb el que succeeix en matèria de fundacions, que adquireixen la personalitat jurídica amb la inscripció en el corresponent Registre de Fundacions.

38. Per tant, se segueix el criteri conegut de l'article 35.1 del CC.

39. Seguim Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 67.

de la CE (disposició final primera apartat segon llei estatal). L'òrgan legislador ha considerat que el sistema d'adquisició de la personalitat jurídica de les associacions és una de les «condicions bàsiques» de l'exercici del dret fonamental d'associació, i ha entès que l'única manera de garantir la igualtat de tots els espanyols en el dit exercici és establir-ne l'aplicació en tot el territori nacional. D'altra banda, l'article 10.1 de la llei estatal té rang de llei orgànica perquè constitueix un desenvolupament del dret fonamental d'associació consagrat en l'article 22 de la CE (disposició final primera apartat primer llei estatal). Ja que té rang de llei orgànica, l'aplicació de l'article 10.1 de la llei estatal en tot el territori nacional no és dubtosa.

La solució que, des del punt de vista del repartiment competencial, imposa la disposició final primera de la llei estatal d'associacions en matèria de personalitat jurídica resulta d'acord amb la solució mantinguda per la STC 173/1998, del 23 de juliol. Un dels preceptes impugnats va ser l'article 9 de la llei basca, que estableix, com és sabut, els efectes de la inscripció. El Tribunal desestima el recurs en aquest punt i estableix el seu criteri entorn del repartiment de competències en tema d'adquisició de la personalitat jurídica:

Ja ha quedat dit que l'Estat pot establir (art. 149.1.1 CE) «condicions bàsiques» sobre els aspectes relatius al naixement de la personalitat jurídica que resulten imprescindibles per a garantir l'exercici en condicions d'igualtat del dret d'associació. Entre aquests aspectes figura, sens dubte, el dels efectes que es puguem atribuir a la inscripció registral en relació amb l'adquisició o no d'aqueixa personalitat. Des del punt de vista constitucional, l'òrgan legislador estatal gaudeix d'un ampli marge de llibertat per a determinar la naturalesa d'aquells efectes —constitutiva, de publicitat o d'una altra índole—. De moment, el Codi civil, en l'article 35.1, es limita a establir, de manera genèrica, que «la seua personalitat comença des de l'instant mateix en què, d'acord amb el dret, hagueren quedat vàlidament constituïdes». Per això, en tant que les Corts Generals (art. 149.1.1 CE) no precisen el que creguen convenient respecte d'això, cap taxa es pot formular en el que determina l'article 9 de la Llei 3/1998, que, amb la rúbrica «Efectes de la inscripció», es limita a proclamar, de manera plenament compatible amb l'article 35 del Codi civil, que «la inscripció registral fa pública la constitució i els estatuts de les associacions i és garantia tant per als tercers que s'hi relacionen com per als seus propis membres» (FJ14è.f).

Aquesta doctrina del Tribunal Constitucional es resumeix, segons l'opinió de Marín López, en el fet que la determinació «dels efectes que es puguem atribuir a la inscripció registral en relació amb l'adquisició o no de la personalitat» constitueix una de les «condicions bàsiques» de l'exercici del dret d'associació, que en termes competencials correspon a l'Estat (art. 149.1.1 CE). D'ací que, en coherència amb aquesta tesi del Constitucional, l'òrgan legislador estatal haja considerat que l'empara competencial de l'article 5.2 de la llei estatal es troba en el precepte constitucional mencionat.

La llei valenciana no especifica res sobre la capacitat civil de les associacions valencianes. Es remet a l'article 5.2 de la llei estatal, d'acord amb el qual l'atorgament de l'acta de constitució comporta, no sols que l'associació adquireix la personalitat jurídica, com s'acaba de veure, sinó també la plena capacitat d'obrar. Per descomptat, la inscripció o no inscripció de l'associació no afecta la capacitat d'obrar. L'absència de la inscripció només té conseqüències en termes de responsabilitat.

Quant al contingut d'aqueixa capacitat, pot ser portat ací el primer paràgraf de l'article 38 del CC: «Poden adquirir i posseir béns de totes classes, així com contraure obligacions i exercitar accions civils o criminals, d'acord amb les lleis i regles de la seua constitució».

Finalment, cal dir que l'Administració valenciana només pot denegar la inscripció per incompliment de la legalitat, però té constitucionalment vedada qualsevol classe de qualificació dels fins o les activitats de l'associació.

7. ORGANITZACIÓ I FUNCIONAMENT DE LES ASSOCIACIONS VALENCIANES

Una característica essencial de l'associació és el caràcter estable, que no és pròpiament temporal, sinó que depèn de la naturalesa dels lligams que uneixen les persones per a la consecució del fi o fins desitjats, de manera que siga possible una actuació conjunta, cosa que implica l'existència d'una voluntat única per a la formació de la qual s'exigeix un mínim d'organització.⁴⁰

Per tant, com s'ha assenyalat,⁴¹ la idea d'estabilitat està estretament vinculada amb la d'organització. L'associació requereix la voluntat de la totalitat dels membres d'actuar conjuntament, cosa que no implica una presència física de tots ells, sinó l'establiment de mecanismes estables per a la formació d'una voluntat conjunta. En aquest sentit, apareix en l'associació valenciana l'assemblea general, com a òrgan suprem d'aquesta.

40. Com assenyalava la doctrina (Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 99), el caràcter estable de l'associació és el que la diferencia de la reunió. En ambdues hi ha una pluralitat de persones, es dóna la nota de la voluntarietat i hi concorre, igualment, l'element teleològic: els homes s'associen o es reuneixen per a alguna cosa. La diferència entre l'una i l'altra s'ha de buscar en un altre element que no és sinó el caràcter permanent de l'associació, enfront de la transitorietat de la reunió. Aquesta estabilitat no és un element merament temporal perquè, encara que el normal és que la reunió tinga una durada efectivament curta, no canvia de naturalesa perquè es puga estendre en el temps durant setmanes i fins i tot mesos, mentre que és possible que es cree una associació per a la consecució d'un objectiu que es puga aconseguir en un breu termini de temps. En la reunió, l'element essencial és la presència física i, per això, no es poden reunir les persones jurídiques, mentre que aquestes sí que poden associar-se. D'altra banda, mentre que en la reunió no és possible la delegació ni actuar per mitjà de representant, aquestes són tècniques habituals en l'associació, de manera que és possible que una persona haja romàs durant anys a una entitat i exercit els seus drets sense haver comparegut mai físicament.

41. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 100.

En la llei valenciana es regula el règim jurídic detallat de l'assemblea general (art. 36 i s.): competències, convocatòria, constitució i adopció d'acords, encara que en aquest cas s'estableixen els criteris fixats per la llei estatal, així com també el relatiu a la seua impugnació i a les actes on s'ha de reflectir el que hi ha ocorregut.

Hi ha dos tipus d'acords que pot prendre l'assemblea: *a)* els acords relatius als actes de caràcter habitual i no extraordinari, que requereixen la majoria simple de les persones assistents o representades, quan els vots afirmatius superen els negatius, i *b)* els acords que requereixen una majoria qualificada de les persones assistents o representades, que resulta quan els vots afirmatius superen la meitat, i que es refereixen a la dissolució de l'associació, la modificació dels estatuts, la disposició o alienació de béns i la remuneració dels membres de l'òrgan de representació, així com als acords sobre assumptes no inclosos en l'ordre del dia fixat i en qualssevol altres en què així s'arregleja en els estatuts.

La doctrina ha discutit sempre molt l'exigència de democràcia interna que proclama l'article 2.5 de la Llei estatal d'associacions. És cert que la Constitució hi fa referència en relació amb els partits (art. 6), sindicats i organitzacions professionals (art. 7), els col·legis professionals (art. 36) i les organitzacions professionals (art. 52). Però aquest requisit apareix com un límit al dret d'autoorganització de les associacions, a la llibertat dels que decideixen associar-se. Fins i tot s'hauria pogut parlar d'inconstitucionalitat del precepte estatal. Aquesta exigència es tradueix en una estructura organitzativa determinada que exclouen altres possibles opcions i en unes regles de funcionament molt detallades que signifiquen, en la pràctica, una seriosa limitació de la capacitat de decisió dels qui creen l'associació i d'aquesta mateixa una vegada que ha nascut. No es veia tampoc que aquesta exigència constituïra una vertadera garantia per als drets dels associats ni, en definitiva, la seua necessitat.

Avui, la STC 135/2006, del 27 d'abril, ha precisat bé aquest punt, i complementa així la STC 173/1998, del 23 de juliol. Per resumir, podem dir que l'article 2.5 de la llei estatal, regulador del funcionament democràtic de les associacions, apareix com una excepció, no com una característica general. I, a més, qualsevol llei autonòmica que imposara el caràcter democràtic de les associacions, límit a la seua llibertat d'autoorganització, seria inconstitucional.

Juntament amb l'assemblea general, hi ha l'anomenat *òrgan de representació*, que gestiona els interessos de l'associació i la representa.⁴² Les facultats d'aquest

42. Com diu Josefina ALVENTOSA DEL RÍO, «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario», *Revista de Derecho Agrario y Alimentario*, segona època, núm. 55, any xxv (juliol-desembre 2009), p. 15, també es regula en la llei valenciana amb més precisió que en la llei estatal tot el que fa referència a la seua competència i estructura, funcionament,

òrgan s'estenen a tots els actes compresos en els fins de l'associació, sens perjudici que els estatuts puguen determinar els actes que necessitaran l'autorització expressa de l'assemblea general.

Per la llei valenciana també s'assenyala que els estatuts han d'establir l'estructura de l'òrgan de representació, així com la representativitat i les facultats que puga tenir cada integrant.

Els acords de l'òrgan de representació han de constar per escrit en l'acta corresponent, que ha de ser firmada per qui tinga les funcions de secretaria amb el vistiplau de la presidència.

Com a novetat en relació amb la llei estatal, la llei autonòmica disposa que els estatuts han de regular la durada del càrrec —sense que aquesta puga excedir un termini de cinc anys, la possibilitat de reelecció i el procediment que s'ha de seguir. Aquest termini no s'assenyala en la llei estatal, que és molt parca, ens diu Alventosa del Río,⁴³ en la regulació de l'òrgan de representació.

Els membres dels òrgans de representació poden percebre de l'associació retribucions per la prestació de serveis, segons l'article 10 de la llei valenciana —inclosos els prestats en el marc d'una relació de caràcter laboral—, sempre que es complisquen les condicions determinades en els estatuts, sense poder participar en els resultats econòmics de l'entitat, ni per si mateixa, ni per mitjà d'una persona interposada.

8. POSICIÓ JURÍDICA DELS SOCIS

Quant als deures i drets dels socis, la llei valenciana recull els que ja reconeix la llei estatal, amb alguna menció més específica quant al dret al vot, ja que assenyala que tots els socis disposen d'un vot en l'assemblea general, i els estatuts poden establir sistemes de vot ponderat amb criteris objectius i sense que puguen significar l'acumulació en una única persona associada, siga física o jurídica, de més del 25 % dels vots de l'assemblea general.

Respecte al règim d'infraccions, un aspecte nou de la llei valenciana respecte a la llei estatal, la primera manifesta que només constitueixen infraccions disciplinàries les determinades en els estatuts, fundades en l'incompliment dels deures de les persones associades, i que els estatuts tindran en compte els terminis de prescripció de les infraccions sense que puga excedir tres anys. De la mateixa manera

elecció, exercici, durada i separació del càrrec, delegacions, responsabilitats i documentació i impugnació d'acords (art. 42 i s.)

43. Josefina ALVENTOSA DEL RÍO, «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario», *Revista de Derecho Agrario y Alimentario*, segona època, núm. 55, any xxv (juliol-desembre 2009), p. 17.

s'estableix que les sancions disciplinàries, degudament motivades, han d'estar determinades també en els estatuts, i s'ha de guardar en la imposició de sancions la deguda proporcionalitat amb la gravetat de la infracció. Els òrgans competents per a instruir i resoldre el procediment han d'estar determinats en els estatuts (art. 24 a 26).

9. INSCRIPCIÓ REGISTRAL I RESPONSABILITAT

La inscripció registral de l'associació no afecta l'adquisició de la personalitat jurídica però sí el règim de responsabilitat de l'associació i dels associats.

En la situació normativa anterior a la llei estatal de 2002, especialment en la llei de 1964, no es feia referència a la responsabilitat civil de les associacions o dels associats. Més o menys s'intentava acudir al Codi civil.

Probablement, l'única menció de dret positiu anterior a la llei estatal que es podia trobar era en la disposició addicional tercera de la Llei d'associacions de 1964, que va remetre a la via reglamentària la regulació «dels requisits, procediments i règim jurídic i econòmic que donen lloc a associacions de fet de caràcter temporal, com ara col·lectes i subscripcions públiques». Els articles 19 i 20 del Decret 1440/1965, del 20 de maig, van atendre aqueix mandat i van regular aquesta classe d'associacions.

El cas de fet d'aquesta regulació —les denominades *associacions de fet de caràcter temporal*— s'identifica en el decret amb les «persones naturals o jurídiques que pretenguen promoure subscripcions o col·lectes públiques, festivals benèfics i iniciatives anàlogues destinades a arbitrar fons per a qualsevol finalitat lícita i determinada». En el reglament es mostrava la preocupació per assegurar que les quantitats obtingudes com a conseqüència de les col·lectes públiques, els festivals benèfics i altres iniciatives anàlogues foren realment destinades a la satisfacció del fi lícit i determinat que els promotors pretenien.

La regla de responsabilitat es recollia en l'article 20.4 del Decret 1440/1965 i resultava d'aplicació als «organitzadors» de les col·lectes públiques, festivals benèfics i iniciatives anàlogues. D'acord amb el dit precepte, «els organitzadors són, personalment i solidàriament, responsables de l'administració o inversió de les quantitats recaptades, i han de retre a qui pertoque els comptes corresponents a la seua gestió. En cas de no fer-ho així o d'aplicar indegudament els fons, incorreran en les responsabilitats administratives, civils o penals que correspongueren».⁴⁴

44. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 130, va manifestar que la utilitat del precepte era bastant reduïda per diverses raons, entre les quals perquè la responsabilitat personal i solidària que estableix no ho és per raó dels deutes concrets pels organitzadors amb tercers en l'exercici de l'activitat pròpia de

La llei estatal de 2002, en la disposició final quarta, reglamenta les col·lectes i subscripcions públiques. La doctrina ha assenyalat que la regulació que, en termes de responsabilitat civil, conté aqueixa norma és molt decebedora en tant que continuista, ja que, efectivament, s'estableix una responsabilitat personal i solidària dels promotors de col·lectes i subscripcions públiques, actes benèfics i altres iniciatives anàlogues de caràcter temporal, destinades a recaptar fons per a qualsevol finalitat lícita i determinada, enfront de les persones que hagen contribuït, però és una responsabilitat per l'administració i la inversió de les quantitats recaptades, i no pels deutes contrets per tercers.

Segons l'opinió de Marín López⁴⁵ i en relació amb tals deutes, procedeix aplicar per analogia a les col·lectes i subscripcions públiques l'article 10.4 de la Llei estatal d'associacions. Això significaria, en primer lloc, que els promotors responen amb caràcter solidari, i, en segon lloc, que el patrimoni propi de la col·lecta o subscripció pública, si n'hi havia, respon també dels dits deutes solidàriament amb els promotors.

Al seu torn, la Llei valenciana d'associacions, en l'article 20.2, diu que els promotors o associats que, actuant en nom d'associacions no inscrites, fan subscripcions o col·lectes públiques, incorren en la responsabilitat que estableix l'article 10.4 de la llei estatal de 2002.

Entrant de ple en la responsabilitat de l'associació i dels associats, veiem molt breument la solució en la llei estatal. Solucions que ha donat lloc a discussions en la doctrina.

La primera pregunta que ens hem de fer és sobre la distribució competencial. Tant l'article 15 de la llei estatal, en relació amb les associacions inscrites, com l'article 10.4, respecte de les associacions no inscrites, s'apliquen directament a tot Espanya a l'empara de l'article 149.1.1 de la CE. Açò és, per l'òrgan legislador estatal, el règim de responsabilitat tant de les associacions inscrites com de les no inscrites és una «condició bàsica» de l'exercici del dret d'associació. La llei valenciana conté una regulació xicoteta, però pròpia, respecte d'aquest punt. És perfectament compatible amb la regulació estatal (art. 149.1.1 CE).

Amb caràcter general, l'article 5.2 de la llei estatal, després de subratllar que amb l'atorgament de l'acta fundacional l'associació adquireix la personalitat jurídica i la plena capacitat d'obrar, afegeix: «Sens perjudici de la necessitat de la seua inscripció a l'efecte de l'article 10», açò és, «a l'únic efecte de publicitat», mencio-

l'associació de fet de caràcter temporal, sinó per la indeguda administració o inversió de les quantitats recaptades o perquè no estableix exactament cap règim de responsabilitat civil dels organitzadors o promotors de tals associacions, perquè es limita a recordar l'aplicació, en els casos indicats, de les responsabilitats civils que procedisquen, i deixa la matèria en incertesa.

45. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 159.

nats en l'article 22.3 de la CE, tal com indica l'apartat 1 de l'article 10.⁴⁶ Com assenyala Marín López,⁴⁷ l'article 10.1 de la llei estatal i l'article 22.3 de la CE s'han de completar amb l'article 10.2 de l'esmentada llei i amb el règim de responsabilitat de les associacions inscrites i no inscrites.

En primer lloc, «la inscripció registral fa pública la constitució i els estatuts de les associacions i és garantia, tant per als tercers que s'hi relacionen com per als seus mateixos membres» (art. 10.2 llei estatal). La doctrina discrepa del significat de *garantia* que tant per als tercers com per als associats representa la inscripció. Pareix clar que representa la seguretat, tant per als creditors com per als associats, que rebran el que els correspon d'acord amb les normes de responsabilitat reguladores per a les associacions inscrites com per a les associacions no inscrites.

En segon lloc, per la llei es destaca el distint règim de responsabilitat de les associacions, segons si estan inscrites. La diferència rau en la responsabilitat dels associats. Així, mentre que en el cas de l'associació inscrita «els associats no responen personalment dels deutes de l'associació» (art. 15.2 llei estatal), en el cas de l'associació no inscrita és possible que, davall determinats pressupostos, els associats responguen pels deutes de l'associació (cfr. art. 10.4 llei estatal). Com afirma Marín López,⁴⁸ entenent-la en clau de responsabilitat, la «garantia» derivada de la inscripció consistiria, des del punt de vista dels associats, en la limitació de responsabilitat pels deutes associatius quan l'associació està inscrita, garantia de la qual no gaudirien els associats en l'associació no inscrita.

La Llei d'associacions valenciana, en l'article 57.1, diu que les associacions valencianes s'han d'inscriure, a l'únic efecte de publicitat, en el Registre d'associacions de la Comunitat Valenciana i que la inscripció és garantia, tant per a terceres persones que s'hi relacionen com per als mateixos membres.

Com és la responsabilitat de les associacions inscrites en la llei estatal? L'article bàsic és el 15, amb el títol «Responsabilitat de les associacions inscrites», i consta de sis apartats. El primer és una còpia de l'article 1911 del CC i diu que «les associacions inscrites responen de les seues obligacions amb tots els seus béns presents i futurs». L'apartat segon proclama la irresponsabilitat personal dels associats pels deutes de l'associació.

Els efectes derivats de la inscripció són els d'absoluta separació de patrimonis i limitació de responsabilitat dels associats. És a dir, la inscripció de l'associació

46. L'article 10, amb el títol «Inscripció en el Registre», reitera en l'apartat 1 les previsions del precepte constitucional indicat, en disposar que «les associacions regulades en aquesta Llei s'han d'inscriure en el Registre corresponent, només a l'efecte de publicitat».

47. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 137.

48. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 139.

representa, d'una banda, l'absoluta separació del patrimoni de l'associació i del patrimoni dels seus associats, evidenciada en el fet que la responsabilitat de l'associació per les seues obligacions es fa efectiva sobre tots els seus béns presents i futurs (art. 15.1 llei estatal), i, de l'altra, la limitació de responsabilitat dels associats que no responen personalment dels deutes de l'associació.

En la llei estatal s'ha desbaratat l'equació segons la qual personalitat jurídica és igual a responsabilitat limitada, tal com manifesta Marín López.⁴⁹ Les associacions no inscrites tenen personalitat jurídica, però els associats no gaudeixen del benefici de la limitació de responsabilitat. Aquests, en determinades circumstàncies, són responsables dels deutes de l'associació.

Diu Marín López⁵⁰ que els apartats 3, 4, i 5 de l'article 15 de la llei estatal constitueixen un autèntic disbarat, fruit de materials prelegislatius de diferent origen. La doctrina té problemes molt seriosos per a interpretar-los.⁵¹ La llei valenciana despatxa aquest tema en l'article 21 en afirmar que l'associació o unió d'associacions inscrita respon de la gestió feta pels promotors o promotores, si l'aprova l'assemblea general en els tres mesos següents a la inscripció.

Quant a les associacions no inscrites, l'article 10.4 de la llei estatal afirma que «sens perjudici de la responsabilitat de la mateixa associació, els promotors d'associacions no inscrites han de respondre, personalment i solidàriament, de les obligacions concretes amb tercers. En aquest cas, els associats han de respondre solidàriament de les obligacions concretes per qualsevol d'ells enfront de tercers, sempre que hagueren manifestat actuar en nom de l'associació». L'apartat 3 d'aqueix mateix article imposa als promotors de l'associació que duguen a terme les actuacions que siguen necessàries, a l'efecte de la inscripció, «responent en cas contrari de les conseqüències de la falta d'aquella».

La llei valenciana assenyala, quant a la responsabilitat de les associacions no inscrites, que l'«associació respon dels actes indispensables per a constituir-se i dels duts a terme pels fundadors i les fundadores d'acord amb els estatuts i establits per a la fase anterior a la inscripció».

10. EXTINCIÓ

Les associacions es dissolen per les causes establides en l'article 17 de la Llei d'associacions estatal i, a més, per les següents, segons resa l'article 50 de la

49. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 140.

50. Juan José MARÍN LÓPEZ, «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 143.

51. Sobre el tema es pot veure Sofía de SALAS MURILLO, «Acerca del sistema previsto en el art. 15 LODA», a *Asociaciones y Fundaciones...*, p. 289 i s.

lleï valenciana: a) Quan concórrega qualsevol causa establida en els estatuts.⁵² b) Per baixa de les persones associades, de manera que queden reduïdes a menys de tres. c) Quan concórrega qualsevol altra causa legal. d) Per sentència judicial ferma.⁵³

La dissolució determina l'obertura del procediment de liquidació, l'associació conserva la seua personalitat jurídica fins que es tanqui, i s'arplega així una doctrina pacífica sobre si l'associació conservava o no la dita personalitat jurídica.

En el moment de l'acord de dissolució, els membres dels òrgans de govern en vigor es converteixen en liquidadors, llevat que els estatuts diguen una altra cosa.

Els liquidadors conclouen les operacions pendents, liquiden el patrimoni, apliquen el sobrant a la finalitat fixada en els estatuts, encara que també es pot repartir entre els associats (no hi ha cap norma que ho prohibisca)⁵⁴ i procedeixen a la cancel·lació en el registre.

11. L'ASSOCIACIÓ COM A ÀMBIT DE CONFLUÈNCIA ENTRE CONSTITUCIÓ I DRET PRIVAT. LA STS DEL 20 DE DESEMBRE DE 2010

Assenyala Gómez Montoro⁵⁵ que l'associació constitueix un bon exemple d'incidència de la Constitució en l'àmbit privat, pel fet que l'explicació dels fenòmens associatius no pot fer-se només des de l'òptica del dret privat, ja que es tracta, abans que res, de l'exercici d'un dret fonamental. Assenyala, així mateix, que, encara que el caràcter normatiu de la Constitució no és qüestionat i és notori l'efecte que té en molts àmbits de les relacions juridicoprivades, la manera en què la Constitució —i de manera especial els drets fonamentals que s'hi garanteixen— incideix en tals relacions continua sent, en gran manera, una qüestió per aclarir. A aquesta última qüestió ens hi referim breument.

Des d'aquest punt de vista, té interès, per ser plenària, la STS del 20 de desembre de 2010, en què es resolien diversos problemes plantejats per l'expulsió d'una societat de tretze associats, a causa d'una reunió de protesta. La sentència examina la incidència dels drets fonamentals, especialment el principi d'igualtat, en l'àmbit

52. En aquest cas, la dissolució de la societat requereix l'acord de la majoria absoluta de l'assemblea general, convocada específicament amb tal objecte a iniciativa de l'òrgan de representació o a petició de qualsevol persona associada. L'assemblea general ha d'acordar la dissolució o el que siga necessari per a remoure la causa. Si l'assemblea no ha sigut convocada, no ha tingut lloc o no ha adoptat cap dels acords referits, qualsevol persona interessada pot sol·licitar al jutge de primera instància del domicili social que convoque l'assemblea o dissolga l'associació.

53. La dissolució, en aquest cas, requereix una resolució judicial motivada.

54. Josefina ALVENTOSA DEL RÍO, «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario», *Revista de Derecho Agrario y Alimentario*, segona època, núm. 55, any xxv (juliol-desembre 2009), p. 18.

55. Ángel José GÓMEZ MONTORO, *Asociación, constitución, ley...*, p. 34.

de les associacions. Així mateix, fa referència al control judicial de les causes d'expulsió dels socis establides en els estatuts societaris.

Els fets van ser els següents. Diversos socis de Central Lechera Asturiana van interposar demanda sobre protecció civil de drets fonamentals d'impugnació dels acords socials d'expulsió adoptats per l'assemblea general el 3 de juny de 2005, contra l'entitat Central Lechera Asturiana SAT. En la demanda fixen nítidament el debat jurídic, ja que demanen al jutjat que dicte sentència declarant: «a) La nul·litat de l'article 25.g dels estatuts socials per contravenir els drets fonamentals d'associació, llibertat d'expressió i llibertat d'informació dels socis que són part integrant de l'ordre públic constitucional. b) Que els acords de l'assemblea general ordinària del 3 de juny de 2005 pels quals s'expulsa els tretze socis sancionats violen els seus drets fonamentals de reunió i manifestació, llibertat sindical i interdicció de la indefensió, i declare la seua nul·litat de ple dret, condemnant la societat demandada a restituir la condició de socis als expulsats en les mateixes condicions d'abans de l'adopció de l'acord amb indemnització de danys i perjudicis causats per dany emergent i lucre cessant a determinar en execució de sentència i amb imposició de costes a la demandada». El jutge de primera instància va desestimar la demanda. Així mateix, va ser desestimat el recurs d'apel·lació interposat per la part demandant.

Van interposar un recurs d'infracció processal i un recurs de cassació, per diversos motius, dels quals em detinc, molt breument, a considerar els que afecten la incidència dels drets fonamentals en l'associació. El Tribunal Suprem no accepta ni el recurs de cassació ni el d'infracció processal.

La sentència esmentada dóna per feta la incidència —sense donar explicacions— dels drets fonamentals en l'àmbit privat, en aquest cas, en el camp de l'associació, que, en ser un dret fonamental, constitueix al mateix temps àmbit d'autonomia dels particulars.

Es parla de violació de l'article 14 de la Constitució espanyola, que reconeix la igualtat davant la llei, i es considera la part recurrent, que en aquest cas se sanciona amb l'expulsió de tretze manifestants d'un total de tres-cents socis participants en la manifestació, sense causa, justificació ni motivació suficient per a aqueixa discriminació.

El debat jurídic plantejat per la part recurrent és si amb l'exclusió de tretze socis de l'entitat, d'entre els tres-cents manifestants, davall l'al·legació de ser els únics identificats, s'ha provocat una actuació discriminatòria i, per tant, contrària al principi d'igualtat fixat per l'article 14 de la Constitució.

La sentència afirma que no s'atempta al principi d'igualtat quan l'òrgan jurisdiccional no anul·la una resolució associativa que pot ser discutible o que una part considera injusta, ja que és una norma que manté des de sempre que tant el jutge de primera instància com el Tribunal Suprem consideren que les associacions tenen

una base raonable de decisió, que ha de ser respectada, i en aquest cas l'actuació de l'associació demandada s'estima raonable.

Aquesta sentència té interès amb vista a fer un seguit de consideracions sobre l'aplicació del principi d'igualtat en les relacions privades, que el Tribunal Suprem dóna per fet, però que ha plantejat problemes doctrinals no senzills per la possible contraposició amb el principi d'autonomia de la voluntat. Juntament amb el principi d'igualtat, es planteja en la sentència la implicació d'altres drets fonamentals en l'àmbit de l'associació així com el control que poden fer els tribunals del poder sancionador de l'associació.

L'aplicació dels drets fonamentals a les relacions privades té l'origen en la doctrina i jurisprudència alemanyes. Òbviament no tracte de fer un recorregut per la doctrina i la jurisprudència alemanyes —aquest no és el lloc—, però sí que vull assenyalar algunes fites que ens marquen punts de referència o contextos.

Deia Hesse⁵⁶ que el Tribunal Constitucional alemany identifica els drets fonamentals, juntament amb la seua funció de defensa enfront de les intervencions del poder públic, amb principis objectius no sols de l'ordenament constitucional, sinó de l'ordenament jurídic en el seu conjunt: la llei fonamental, que no vol ser un ordre valorativament neutral, ha erigit en la secció relativa als drets fonamentals un ordre objectiu de valors, que expressen un reforçament de principi de la força vinculant dels drets fonamentals. Aquest sistema ha de regir en tots els àmbits del dret, òbviament incloent-hi el dret civil. Cap prescripció civil ha d'estar en contradicció amb l'ordre objectiu de valors.

Probablement és la denominada *sentència Lüth*, del 15 de gener de 1958, quan la jurisprudència constitucional alemanya es planteja la qüestió de l'eficàcia dels drets fonamentals, també en un context de superar l'època del nacionalsindicalisme i el positivisme jurídic. Manifesta Venegas⁵⁷ que el Parlament federal alemany triat el 1949 no pareixia disposat a desenvolupar per via legislativa alguns dels punts més importants que contenia la Constitució, de manera que algun sector de la doctrina va instar els jutges a pal·liar aquesta situació, per a evitar que les previsions constitucionals quedaren en paper mullat.

En el cas de la sentència mencionada, el cas va començar quan el 1950, H. Lüth, president d'una agència de premsa d'Hamburg, va instar públicament a boicotejar l'última pel·lícula de Veit Harlan, conegut director de cine que durant el règim nacionalsocialista havia fet, entre d'altres, alguna pel·lícula antisemita. La productora cinematogràfica va demandar H. Lüth, que va ser condemnat en primera

56. Konrad HESSE, *Derecho constitucional y derecho privado*, Madrid, Civitas, 2001, p. 56.

57. María VENEGAS GRAU, *Derechos fundamentales y derecho privado: Los derechos fundamentales en las relaciones entre particulares y el principio de autonomía privada*, Madrid, Marcial Pons, 2004, p. 139.

instància. El jutge va considerar que la seua incitació al boicot vulnerava els bons costums i que, per tant, procedia aplicar el paràgraf 826 del *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB), en virtut del qual «el que fraudulentament causa dany a un altre de manera contrària als bons costums està obligat a reparar-lo». Aquesta decisió va ser confirmada en apel·lació, després de la qual cosa H. Lüth va interposar un recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional per vulneració del seu dret a la llibertat d'expressió.

La demanda va ser estimada. El Tribunal va argumentar que el Tribunal civil no havia interpretat el paràgraf 826 del BGB en vista dels drets fonamentals, i que havia ignorat que aqueixos drets, en la seua dimensió objectiva, es projecten sobre el conjunt de l'ordenament i, també, per descomptat, sobre el dret privat.

En aquesta sentència, segons l'opinió de Venegas,⁵⁸ el Tribunal Constitucional alemany introdueix la dimensió objectiva dels drets fonamentals com a base del seu raonament. El text comença reconeixent que «els drets fonamentals tenen com a objecte, en primer lloc, assegurar l'esfera de llibertat dels particulars enfront d'ingerències del poder públic; són drets de defensa del ciutadà enfront de l'Estat». No obstant això, en la mesura que la llei fonamental no vol ser un ordre axiològicament neutral, en el capítol relatiu als drets fonamentals també ha instituit un ordre objectiu de valors que es distingeix, per tant, de la dimensió subjectiva dels drets. «Aquest sistema de valors, el punt central del qual es troba en el lliure desenvolupament, dins la societat, la personalitat de l'home i en la seua dignitat, ha de valdre com a decisió constitucional bàsica en tots els àmbits del dret, del qual reben directrius i impulsos l'òrgan legislador, l'Administració i la jurisdicció. Per tant, aqueix ordre de valors també influeix, evidentment, sobre el dret civil; cap precepte juridicoprivat ha d'entrar en contradicció amb aquest, i tots s'han d'interpretar d'acord amb el seu esperit».

Si ara ens fixem en algunes sentències del Tribunal Constitucional espanyol relatives a l'eficàcia dels drets fonamentals en les relacions entre particulars, potser la STC 18/1984, del 7 de febrer, siga una de les més representatives.

Aquesta sentència va saber d'un recurs d'empara interposat contra un pretès «acte administratiu» d'una caixa d'estalvis, que desestimava un recurs d'alçada formulat contra una decisió anterior de la Junta Electoral Interna sobre eleccions de representants del personal en els òrgans de govern. El Tribunal Constitucional va desestimar el recurs per entendre, d'acord amb el que disposa l'article 41.2 de la Llei orgànica del Tribunal Constitucional (LOTC), que l'acte impugnat no era susceptible d'empara, «per no provenir d'un ens públic, ni ser imputable a l'Administració de l'Estat, per no haver sigut dictada per delegació d'aquella». El Ministeri Fiscal havia plantejat, no obstant això, que els articles 53.2 i 161.2 de la CE

58. María VENEGAS GRAU, *Derechos fundamentales y derecho privado...*, p. 140 i s.

no circumscriuen el recurs d'empara als actes emanats d'ens públics, amb la qual cosa sostenia «la possibilitat d'aquest enfront d'actes emanats d'ens que no tenen tal naturalesa».

El Tribunal Constitucional no va acollir tal tesi, però va reconèixer la vinculació dels particulars als drets fonamentals i les llibertats públiques: «Aquesta concretització de la llei suprema» —afirma el Tribunal Constitucional, en relació amb el que disposa l'article 41.2 de la LOTC— «no s'ha d'interpretar en el sentit que només se siga titular dels drets fonamentals i llibertats públiques en relació amb els poders públics, atès que en un Estat social de dret com el que determina l'article 1 de la Constitució, no es pot sostenir amb caràcter general que el titular de tals drets no ho siga en la vida social, tal com evidencia la Llei 62/1978, del 26 de desembre, de protecció dels drets fonamentals, que fixa la via penal —aplicable siga quin siga l'autor de la vulneració quan cau dins l'àmbit penal—, la contenciosa-administrativa —ampliada per la disposició transitòria segona, apartat dos, de la LOPJ— i la civil no limitada per raó del subjecte autor de la lesió. El que succeeix, d'una part, és que hi ha drets que només es tenen enfront dels poders públics (com els de l'article 24), i, d'una altra, que la subjecció dels poders públics a la Constitució (art. 9.1) es tradueix en un deure positiu de donar efectivitat a tals drets quant a la vigència que té en la vida social, un deure que afecta el legislador, l'executiu i els jutges i tribunals, en l'àmbit de les seues funcions respectives. D'on resulta que el recurs d'empara es configura com un remei subsidiari de protecció dels drets i les llibertats fonamentals quan els poders públics han violat tal deure. Aquesta violació es pot produir respecte de les relacions entre particulars quan no compleixen la seua funció de restabliment d'aquells, que normalment corresponen als jutges i tribunals, a qui l'ordenament comanda la tutela general de tals llibertats i drets (art. 41.1 Llei orgànica del poder judicial [LOPJ])».

El Tribunal Constitucional afegeix: «En aquest sentit s'ha de recordar que el Tribunal ha dictat ja sentències en què ha admès i dictaminat recursos d'empara contra resolucions d'òrgans judicials, quan els actes subjectes a l'enjudiciament dels mateixos provenien de particulars, i ara ens ha de remetre a la doctrina establida en la STC 2/1982, del 29 de gener de 1982, sobre les peculiaritats que presenta la competència del Tribunal Constitucional quan s'impugna davant d'aquest, en via d'empara, resolucions d'òrgans judicials [...]. En aquest cas, no obstant això, el que s'ha impugnat no és una resolució d'un òrgan judicial, sinó d'un consell d'administració de la Caixa d'Astúries, una entitat que no té la condició d'ens públic, i tampoc no és imputable a l'Administració tal acte».

De Verda⁵⁹ ha comentat aquesta sentència, i les seues consideracions són en-

59. José Ramón de VERDA Y BEAMONTE, «El respeto a los derechos fundamentales como límite de la autonomía privada», *Gaceta Jurídica. Actualidad Jurídica* (Lima), núm. 93 (agost 2001), p. 53 i s.

certades. D'acord amb aquest autor, la sentència delimita dues qüestions diverses, que operen en àmbits distints (material i processal, respectivament): d'una part, la relativa a l'àmbit subjectiu d'aplicació dels drets fonamentals; de l'altra, la referent «als mitjans tècnics i jurídics que s'establisquen per a protegir-los».

Amb la primera qüestió es tracta de decidir si els drets fonamentals tenen com a destinataris, exclusivament, els poders públics o també els particulars. Amb la segona qüestió es tracta de dilucidar simplement si els actes d'autonomia privada lesius dels drets fonamentals poden ser recorreguts davant el Tribunal Constitucional.

Per l'autor, la sentència admet la *Drittwirkung der Grundrechte*, en exposar, amb caràcter general, que no es pot afirmar que només se siga titular dels drets fonamentals i llibertats públiques en relació amb els poders públics, i reconeix, d'algun manera, que determinats drets fonamentals i llibertats públiques tenen com a destinataris, no sols els poders públics, sinó també els particulars. Això pot donar lloc a distingir entre algunes classes de drets fonamentals segons si vinculen els ciutadans en l'exercici dels actes d'autonomia privada (vinculació que la sentència comentada dedueix de l'article 1.1 de la CE i, més concretament, de la idea que en un Estat social de dret «no es pot sostenir amb caràcter general que el titular de tals drets no ho siga en la vida social»).

Entre els drets fonamentals amb exclusiva eficàcia vertical («drets que només es tenen enfront dels poders públics»), la STC 18/1984 es refereix al dret a la tutela efectiva, els destinataris de la qual són, segons l'article 24 de la CE, els jutges i tribunals.

Entre els drets fonamentals amb eficàcia horitzontal (*inter privatos*) hi hauria els drets a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge (art. 18.1 CE), el dret a la inviolabilitat del domicili (art. 18.2 CE), el dret al secret de les comunicacions (art. 18.3 CE), el dret a la llibertat d'expressió i informació (art. 20.1.a i d CE), el dret de llibertat sindical (art. 28 CE) i, molt en particular, el dret a la no-discriminació (art. 14 CE).

Aquest reconeixement de la *Drittwirkung der Grundrechte* que fa aquesta sentència del Tribunal Constitucional no es veu perjudicat per la circumstància que l'ordenament espanyol no determine el recurs d'empara contra els actes dels particulars lesius dels drets fonamentals. I ací apareix el que la doctrina ha denominat la *finja alemanya*. El Tribunal Constitucional té la possibilitat d'enjudiciar, d'algun manera i en última instància, l'ajust a la Constitució dels actes d'autonomia privada, acudint a l'expedient de buscar un poder públic a qui imputar la violació d'un dret fonamental.

L'argumentació és la següent: l'article 9.1 de la CE, quan sanciona la subjecció dels poders públics a la Constitució, conté un mandat, dirigit als poders de l'Estat (legislador, executiu i jutges i tribunals, en l'àmbit de les seues funcions respectives),

que es tradueix en el deure positiu de donar efectivitat als drets fonamentals en l'àmbit de les relacions entre particulars.

I la conclusió és aquesta: quan els poders públics no compleixen aquest mandat, en especial, quan la jurisdicció ordinària no compleix el deure de restabliment dels drets fonamentals lesionats per actes d'autonomia privada, queden obertes les portes per a un recurs d'empara eventual, l'objecte formal del qual estarà, doncs, constituït pels actes eventuais d'un poder públic (normalment jutges i tribunals) que no complisquen amb el deure positiu, que els imposa l'article 9.1 de la CE, de donar efectivitat als drets quant a la seua vigència social.

Admetent, doncs, l'eficàcia dels drets fonamentals en les relacions privades, en la pràctica el xoc es produeix entre el principi d'igualtat i el principi de l'autonomia privada: una persona té dret a contractar amb qui vulga i com vulga? Fins a quin punt açò no és així, quan entra en joc el principi d'igualtat i de no discriminació?

Bercovitz⁶⁰ afirma que cal partir del principi de l'autonomia privada perquè l'eficàcia de l'article 14 de la CE dins l'àmbit jurídicoprivat és menor que enfront dels poders públics i això perquè és inherent al mateix concepte de *autonomia privada* el predomini de la voluntat individual sobre la igualtat: es contracta amb qui es vol i com es vol, es disposa en testament a favor de qui un vol i com es vol, es dona a qui es vol i com es vol, s'associa un amb qui vol i per al que vol, es constitueix una fundació per al que un vol i amb la dotació que es vol, es condona el deute a un deutor i s'és enèrgic enfront d'un altre, s'exerceixen els drets enfront de qui un vol, i naturalment tot això dins els límits marcats per les normes imperatives.

El que l'article 14 de la CE prohibeix, assenyalat, com a part de l'ordre públic nacional, és que aqueix exercici arbitrari (deixat a l'arbitri de cada un) de l'autonomia privada pugua produir discriminacions manifestes contràries a les expressament previstes en ell: naixement, raça, sexe, religió, opinió. També pot produir discriminacions derivades d'altres condicions o circumstàncies personals o socials, sempre que aquestes, igual que les expressament numerades, tinguen, per raons històriques, geogràfiques, econòmiques o de qualsevol índole, la transcendència social indispensable perquè la dita prohibició tinga valor d'ordre públic.

Es podria afirmar que el principi d'igualtat presenta dues facetes: d'una banda, el que podríem denominar el principi general d'igualtat i, de l'altra, la prohibició de discriminació per alguna de les causes que determina l'article 14 de la CE. Des d'aquest punt de vista, representaria un mandat de tractament igual que es dirigiria exclusivament a l'Estat i no és extrapolable als particulars, per la rellevància del principi d'autonomia de la voluntat en l'esfera privada. No és possible que l'Estat obligue els particulars a sotmetre's al principi d'igualtat, perquè seria una aberració.

60. Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO, «Principio de igualdad y derecho privado», *Anuario de Derecho Civil* (Madrid), núm. 2 (1990), p. 424.

ció i anul·laria l'autonomia privada. Per exemple, els particulars poden subscriure contractes amb el Josep i no amb el Joan, sense haver de donar explicacions. Poden condonar el deute a una persona i no a una altra.

En canvi, la prohibició de discriminació sí que vincularia, encara que no amb la mateixa força, els poders públics i els particulars. Com afirma el Tribunal Constitucional, en la interlocutòria 1069/1987, «és possible entendre que alguns drets fonamentals produeixen un cert grau d'eficàcia entre els particulars i que, en aquest cas, hi ha el dret a no ser discriminat que estableix l'article 14 de la CE, quan es tracta de les discriminacions típiques —per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o condició social».

En relació amb això, cal esmentar les sentències dels Alardos. En aquestes desfilades només es permetia als homes desfilar com a soldats en la rememoració històrica. Mentre algunes sentències del Tribunal Suprem sancionaven aqueixa pràctica com a discriminatòria per a les dones quan les desfilades eren organitzades pels ajuntaments d'Hondarribia i Irun; la STS del 15 de gener de 2007, en canvi, partint —i ací està el fonament de la resolució—, del fet que el principi d'igualtat té menys intensitat en les relacions privades, va entendre perfectament legítima la dita exclusió de les dones en les activitats (Alardos) organitzades des de 2001 —en vista de la renúncia de l'Ajuntament d'Hondarribia a fer-ho— per associacions privades defensores de la tradició, ja que, com assenyala el Tribunal Suprem, no hi ha greuge al principi d'igualtat de l'article 14 de la CE «abans que res perquè no hi ha exclusivitat en la promoció d'iniciatives d'aquest tipus, ni impediment perquè se celebren en la via pública altres actes de característiques semblants amb intervenció d'homes i dones o, fins i tot, només de dones [...]. En definitiva, no hi ha discriminació per raó de sexe en aquest cas perquè *a)* l'Alardo tradicional és una activitat privada; *b)* la seua celebració no impedeix a qui ho vulgue organitzar Alardos o marxar amb altres característiques; *c)* tampoc cal alterar les que han definit els promotors de cap d'ells llevat que incórreguen en alguns dels casos en què la llei autoritza el poder públic competent a fer-ho, cosa que no succeeix ací, i *d)* ni, molt menys, impedir que tinguin lloc [...] en vista dels drets fonamentals reconeguts en la Constitució».

Tornant a la sentència del Tribunal Suprem del 20 de desembre de 2010, es planteja en la resolució judicial la nul·litat de l'article 25.g dels estatuts socials, que estableix com a susceptible de sanció d'expulsió «la falta greu de respecte o consideració amb els òrgans de govern de la societat agrària de transformació en l'exercici de les seues funcions expressades públicament o de manera privada amb notorietat».

La part considera que aquest article és indefinit i que en cap cas és un bé jurídic protegible que es puga situar al davant de drets fonamentals constitucionalment reconeguts.

Assenyala la sentència del Tribunal Suprem esmentada que en matèria d'organització interna, a excepció dels partits polítics, els sindicats, les associacions empresarials, els col·legis professionals i les organitzacions professionals, la Constitució no estableix cap requeriment en el que afecta l'organització interna de les associacions. El Tribunal Constitucional en aquesta matèria ha declarat en la sentència 218/1998, del 22 de novembre, que «la llibertat d'autoorganització forma part del contingut propi de l'article 22 de la Constitució, de manera que les intromissions indegudes dels poders públics en la vida interna de les associacions constitueix una violació del dret d'associació».

Centrant-se el Tribunal Suprem en el tema del litigi, que és un cas d'expulsió d'associats, manifesta que el dret d'associació, com tot dret, es veu unit a un seguit de deures l'incompliment dels quals pot donar lloc en l'àmbit associatiu a l'expulsió perquè, com declara el Tribunal Constitucional en sentència del 22 de novembre de 1988 i així ha sigut reiterada en altres sentències posteriors, «res impedeix que els estatuts establisquen que un soci pot perdre la qualitat de tal en virtut d'un acord dels òrgans competents de l'associació basat en el fet que, segons el parer d'aquests òrgans, el soci ha tingut una determinada conducta que vaja en contra del bon nom de l'associació o que siga contrària als fins que persegueix».

D'altra banda, entre les causes d'expulsió no es poden establir les que foren discriminatòries o atemptaren contra el conjunt dels drets fonamentals, ja que els estatuts de l'associació han d'estar sotmesos a la Constitució.

En el cas que considerem, el Tribunal Suprem sosté correctament que no s'ha infringit amb aquesta expulsió cap dret fonamental. Tampoc no hi ha violació del principi d'igualtat ni causa de discriminació. No hi ha violació d'altres drets fonamentals: no hi ha infracció dels drets de reunió i manifestació, ja que l'expulsió procedia per haver impedit els expulsats de manera coactiva l'eixida de l'empresa del president, així com de la resta de membres de la junta rectora. Tampoc no es violava el dret a la llibertat sindical, com sostenia la part recurrent, en tant que afirmava que la manifestació convocada el dia 16 de novembre de 2004 per les organitzacions comarcals de dos sindicats agraris a què pertanyien els sancionats era un exercici de llibertat sindical, per la qual cosa les sancions imposades són nul·les per violació de la dita llibertat sindical.

El Tribunal Suprem discrepa, atès que afirma que la reunió convocada no tenia naturalesa sindical, ja que es tractava d'un grup d'empresaris autònoms, no sindicats, que es van reunir per a manifestar la seua posició dissident.

Una altra qüestió interessant que es planteja és si l'eficàcia dels drets fonamentals en l'àmbit de les relacions privades exigeix la mediació d'una llei. Pot ser una qüestió d'oportunitat la mediació legislativa (en aquest sentit, és paradigmàtica la Llei orgànica 3/2007, del 22 de març, per a la igualtat d'homes i dones), però és òbvia l'aplicació directa dels drets fonamentals en l'àmbit privat, encara que sem-

pre cal fer una labor de ponderació entre el principi de l'autonomia de la voluntat i l'aplicació del dret fonamental.

Hi ha, per tant, incidència dels drets fonamentals en l'àmbit de l'associació. No obstant això, ha sigut discutida per la doctrina una qüestió prèvia: hi ha control judicial del poder sancionador de l'associació, no sols per a determinar si es produeix infracció d'un dret fonamental, sinó per a fiscalitzar si els òrgans d'aquesta han actuat amb correcció en l'expulsió de l'associat?

Ací hi ha dues qüestions: el control judicial del poder sancionador de l'associació i el perjudici econòmic que pot produir la sanció a l'expulsat, en tant que criteri d'una intensitat més o menys alta en aqueix control.

És bàsica, en aquest sentit, la STC 218/1988, del 22 de novembre. L'assumpte era el següent. El desembre de 1985, la junta directiva de l'associació Círculo Mercantil de La Línea de la Concepción (Cadis) va acordar privar de la seua condició de soci Juan Ruiz Benítez per considerar que aquest havia comès una falta greu d'acord amb el que disposa l'article 19 dels estatuts socials, segons el qual «els socis [...] que cometen falta que, segons el parer de la directiva o exposades a aquesta per quinze socis almenys, danyen el bon nom de la societat, perdran els seus drets totalment o parcialment. En ambdós casos, el president ho ha de posar reservadament en coneixement de l'interessat. Si aquest resolguera acceptar la resolució de la junta directiva, no es dóna compte a la junta de les causes. En cas contrari, es convoca una assemblea general de socis en què el soci en qüestió tindrà dret a ser escoltat, i immediatament després s'absentarà del local. La decisió de la directiva és vàlida si obté l'aprovació de les dues terceres parts dels concurrents en votació, que serà precisament secreta». La mateixa junta, el 18 de gener de 1986, en vista d'un escrit que li van dirigir uns cent socis de l'entitat, va acordar donar de baixa dos membres més, Francisco Carrero Bermejo i Juan Samuel Fernández.

Els tres socis expulsats van recórrer directament contra l'acord de la junta davant el jutjat de districte de La Línea de la Concepción, que, en sentència del 4 d'abril de 1986 va desestimar la demanda. Un cop apel·lada la sentència, l'Audiència Provincial de Cadis, en sentència del 31 de juliol de 1986, va revocar l'anterior, va estimar la demanda —en considerar que «la determinació de si va existir aqueixa falta greu correspon als tribunals»— i va condemnar l'associació demandada a readmetre els demandants.

L'associació Círculo Mercantil va recórrer en empara davant el Tribunal Constitucional i va al·legar que la sentència de l'Audiència violava el dret fonamental d'associació de l'article 22 de la CE, «ja que entrava a analitzar si els socis havien comès una falta greu, així que [...] el règim de les associacions es determina pels seus estatuts i pels acords vàlidament adoptats per l'assemblea general i els òrgans directius competents».

El Ministeri Fiscal va desestimar el recurs: «El dret d'associació com a dret fonamental es predica no sols de l'entitat social sinó també dels socis». Els conflictes que sorgisquen entre l'associació i alguns dels socis «han de ser resolts de manera imparcial i de conformitat amb el dret, i per fer-ho cal el sotmetiment de l'associació i dels socis als tribunals de justícia». «Una associació», va reiterar, «no és un ens aïllat, sinó que actua en un entramat social regit pel dret» i «si s'admetera [...] la impossibilitat d'accedir als tribunals per a impugnar acords adoptats d'acord amb els estatuts, els drets dels associats estarien sotmesos a la voluntat unilateral i a la interpretació subjectiva dels òrgans de l'associació. El soci quedaria indefens». «Per això», concloïa, «encara que un acord es prenga de la manera fixada en els estatuts, el fons d'aqueix acord pot ser contrari als drets dels socis i aquesta possible disconformitat pot ser objecte d'impugnació judicial».

La doctrina⁶¹ assenyalava que les al·legacions de l'associació recurrent i del Ministeri Fiscal centraven així la qüestió de l'abast de l'autonomia organitzativa de les associacions manifestada en els estatuts: per l'associació recurrent, la resolució d'expulsió era jurídicament correcta quan havia sigut adoptada pels òrgans competents, que, seguint el procediment establert en els estatuts socials, havien considerat que el comportament dels socis expulsats era una falta que danyava el bon nom de la societat. Pel Ministeri Fiscal, en canvi, el control judicial que tutela el dret dels socis enfront de la resolució d'expulsió abastava també la valoració del seu contingut material —el «fons» de l'assumpte i no sols la «forma». Ara bé, segons indica la doctrina mencionada, cal fer notar que l'al·legat del Ministeri Fiscal no incloïa cap test que delimitara amb una mínima concreció l'abast d'aqueix control judicial: es parlava de l'associació com d'un «entramat social regit pel dret», com un àmbit de relacions entre la societat i els socis en què poden sorgir conflictes que s'han de resoldre «de manera imparcial i de conformitat amb el dret» i no com d'un ens autònom, autoorganitzat —i al qual entren a formar part els que decideixen voluntàriament acceptar-ne els estatuts—; es diu que, en qualsevol altre cas, el soci quedaria a mercè de «la voluntat unilateral dels òrgans de l'associació» i, per tant, «indefensos», però no que, si se segueix la tesi del Ministeri Fiscal, l'associació perdria un component essencial de l'autonomia autoorganitzativa quant a les resolucions sancionadores, que s'haurien d'adequar al sistema de valors substantiu expressat en cada moment per l'ordenament jurídic interpretat pels jutges.

El Tribunal Constitucional va resoldre concedir l'empara sol·licitada en una sentència polèmica en què dos magistrats van oposar un vot particular. Majoria i minoria van formular, per primera vegada en la jurisprudència constitucional espanyola, sengles aproximacions a un criteri normatiu sobre el dret d'autoorga-

61. Pablo SALVADOR CODERCH; Ingo von MÜNCH i Josep FERRER I RIBA, *Asociaciones, derechos fundamentales y autonomía privada*, Madrid, Civitas, 1997, p. 57.

nització de les associacions i la seua transcendència en matèria d'expulsió de socis.

Per la majoria, els tribunals ordinaris no poden entrar sense més a determinar —al marge dels estatuts socials— si els socis expulsats van cometre una falta greu i, consegüentment, van merèixer l'expulsió, perquè «la potestat d'organització que comprèn el dret d'associació s'estén amb tota evidència a regular en els estatuts les causes i els procediments de l'expulsió de socis». Així, els estatuts d'una associació poden determinar quines són les conductes dels socis que resulten incompatibles amb la seua condició de tals amb independència de les valoracions genèriques establides per un ordenament jurídic per a regular la vida de la comunitat. La raó, va afegir el Tribunal, és que «l'associació té com a fonament la lliure voluntat dels socis d'unir-se i de romandre units per a complir els fins socials, i els que hi ingresen [...] accepten en bloc les normes estatutàries a què queden sotmesos». «Naturalment», continuava, «l'activitat de les associacions no forma [...] una zona exempta del control judicial, però els tribunals [...] han de respectar el dret d'autoorganització de les associacions, que [...] forma part del dret d'associació [...] Res no impedeix que els estatuts establisquen que un soci pugua perdre la qualitat de tal en virtut d'un acord dels òrgans competents de l'associació basat en el fet que, segons el parer d'aquells òrgans, el soci ha tingut una determinada conducta que vaja en contra del bon nom de l'associació o que siga contrària als fins que aquesta persegueix. Quan açò ocorre, el control judicial continua sent-hi, però el seu abast no consisteix en el fet que el jutge pugua entrar a valorar, amb independència del judici que ja han fet els òrgans de l'associació, la conducta del soci, sinó a comprovar si hi va haver una base raonable perquè els òrgans de les associacions prengueren la decisió corresponent».

La doctrina mencionada assenyalava que el criteri de «la base raonable» és molt genèric, encara que no tant com per a comprendre —almenys en aquest cas, precisen— els aspectes estrictament valoratius de la resolució dels òrgans socials: el control dels jutges i tribunals ordinaris es refereix a la possibilitat d'inquirir sobre l'existència dels fets que fonamenten la resolució dels òrgans socials, però no inclou fiscalitzar-ne la valoració: el judici de valor no és justiciable. Així, els òrgans de l'associació no poden afirmar l'existència de fets que no han tingut lloc, però poden, en canvi, apreciar o valorar lliurement els que efectivament han ocorregut i que els estatuts, amb llibertat en els aspectes materials, hagen previst com a causa de sanció. Com assenyalava el Tribunal, l'òrgan judicial s'ha de limitar a «verificar si s'han donat circumstàncies que puguen servir de base a la decisió [...] deixant el judici sobre aqueixes circumstàncies als directius de l'associació tal com prescriuen els estatuts». La majoria va rebutjar així l'al·legació del Ministeri Fiscal segons la qual «els drets dels associats estarien sotmesos a la voluntat unilateral i a la interpretació subjectiva dels òrgans de l'associació»: «el dret dels socis com a membres de

l'associació», va adduir el Tribunal, «consisteix en el dret que es complisquen els estatuts». Per això, «deixar la valoració d'una conducta [...] al judici de l'òrgan suprem de govern de l'associació i amb les garanties que estableix l'article 19 dels seus estatuts [...] entra en el contingut del dret d'associació com a element [...] del seu dret d'autoregulació».

Es podria dir, amb Bilbao Ubillos,⁶² que el Tribunal no és gaire precís a l'hora de fixar els límits de la revisió judicial. Pareix que s'inclina per un control substancial o material de la sanció, encara que siga en el seu grau mínim. El jutge està obligat a comprovar si hi ha prou base per a l'adopció d'una mesura disciplinària. Així, una expulsió *ad nutum* o fundada en fets l'existència dels quals no haja sigut acreditada no es pot considerar lícita.

La sentència del Tribunal Constitucional deixa una porta oberta a la intensificació del control judicial en determinats casos: «El que s'ha dit fins ara», va assenyalar el Tribunal, «es refereix a les associacions purament privades. Una situació distinta sorgiria si l'expulsió del soci [...] es produïra en una associació que, fins i tot sent privada, ocupara de fet o de dret una posició dominant en el camp econòmic, cultural, social o professional, de manera que la pertinença o exclusió de l'associació representara un perjudici significatiu per al particular afectat», cap de les circumstàncies del qual es donava en el cas jutjat, ja que el Círculo Mercantil de La Línea de la Concepción és una simple societat recreativa. En el mercat de les associacions, venia a dir la majoria, la competència perfecta pareix excloure tot control judicial que no es referisca a la constatació de l'existència dels fets que donen lloc a les resolucions sancionadores.

Una aplicació d'aquesta sentència del Tribunal Constitucional la va constituir el cas de la Confraria de Pescadors del Palmar, a l'Albufera de València. Es tractava d'una associació de dret privat per a l'explotació econòmica de la pesca en aqueixa zona que negava a les dones la possibilitat d'integrar-se en aqueixa comunitat i guanyar-se la vida com a pescadores. El dret a pescar, que la confraria gestionava en règim monopolístic, era de concessió pública sobre aqueix domini públic, amb una posició dominant en aqueix àmbit. El 1997, cinc dones, filles de pescadors membres de la confraria, van sol·licitar l'ingrés en complir el requisit consuetudinari de ser descendents d'algun dels associats. La junta directiva de l'associació va rebutjar la seua candidatura amb l'excusa que no era individual i no estava avalada per dos pescadors en actiu, encara que no existia cap requisit estatutari en aquest sentit.

La sentència del jutjat de primera instància del 5 d'octubre de 1998 va estimar la demanda per a la protecció dels drets fonamentals i va declarar el dret de les

62. Juan María BILBAO UBILLOS, *Libertad de asociación y derechos de los socios*, Valladolid, Universidad de Valladolid, Secretariado de Publicaciones e Intercambio Científico, 1997, p. 54.

demandants a formar part com a membres de ple dret de la comunitat, en les mateixes condicions que els homes, fills de pescadors. Així mateix, va acordar la modificació de les normes que regeixen l'associació per a adequar-les al dret fonamental d'igualtat i de no-discriminació per raó de sexe en l'accés a la condició d'associat. La dita sentència va ser confirmada posteriorment per la sentència de l'Audiència Provincial de València, del 24 d'abril de 1999, que va desestimar el recurs d'apel·lació interposat per la comunitat.

La STS del 8 de febrer de 2001 va considerar, al seu torn, que la inadmissió de dones a la Confraria de Pescadors del Palmar vulnerava el dret fonamental d'igualtat perquè impedia que les dones pogueren desplegar una activitat laboral idèntica a la que exerceixen els homes, per tant, es tractava d'una discriminació laboral per raó de sexe (art. 14 CE). La Confraria de Pescadors va interposar un recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional, que no el va admetre per diverses raons mitjançant interlocutòria del 20 de setembre de 2001. Respecte de l'argument de la lesió del dret d'associació de la confraria (art. 22 CE), la interlocutòria assenyalava que l'exercici de tal dret «no pot significar en cap cas la lesió de drets fonamentals de tercers» i continua dient que «aquesta comunitat ocupa una posició privilegiada, en tenir reconeguda pel poder públic l'explotació econòmica en exclusiva d'un domini públic, les aigües de l'Albufera i la seua riquesa piscícola, de manera que només es pot exercir l'activitat pesquera en aqueix lloc si s'és membre de la dita comunitat. Per consegüent, l'ingrés a la Confraria de Pescadors del Palmar, com a mitjà per a l'accés al treball i al gaudi d'una concessió administrativa, no es pot regular per normes o pràctiques que, de manera directa o indirecta, discriminen les dones».

En la sentència del Tribunal Suprem del 20 de desembre de 2010 s'al·legava també vulneració de la doctrina legal del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem sobre l'exclusió de l'àmbit d'autoorganització de les sancions imposades als seus socis per societats amb finalitat econòmica.

El Tribunal Suprem comenta, en aquesta sentència, que és possible el control judicial dels acords socials d'expulsió d'un soci en els casos en què, per la naturalesa de l'associació, l'exclusió represente un perjudici significatiu per al particular afectat, atès que «el dret d'associació s'ha d'entendre en el marc de la Constitució i les lleis que respectant el contingut essencial de tal dret el desenvolupen o el regulen, per això el seu exercici no queda fora del control judicial».

Hi afegeix el Tribunal Suprem que, en el cas d'interlocutòries, no s'ha produït la vulneració esmentada perquè en la sentència objecte de recurs s'analitza detalladament en el fonament jurídic 3r l'expedient sancionador i la seua tramitació, la identificació i l'actuació retentiva dels sancionats, i basant-se en això procedeix declarar que els fets són enquadrables en el cas recollit en l'article 25.g dels estatuts.

No obstant això, hauria sigut interessant que la sentència haguera fet alguna precisió sobre si el perjudici econòmic causat per l'expulsió està lligat a la posició de predomini (econòmic, cultural, etc.) de l'associació.

12. BIBLIOGRAFIA

- ALVENTOSA DEL RÍO, Josefina. «La ley 14/2008, de asociaciones, de la Comunidad Valenciana y su relación con el medio agrario y alimentario». *Revista de Derecho Agrario y Alimentario* (Madrid), segona època, núm. 55, any xxv (juliol-desembre 2009).
- BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO, Rodrigo. «Principio de igualdad y derecho privado». *Anuario de Derecho Civil* (Madrid), núm. 2 (1990).
- BILBAO UBILLOS, Juan María. *Libertad de asociación y derechos de los socios*. Valladolid: Universidad de Valladolid. Secretariado de Publicaciones e Intercambio Científico, 1997.
- GÓMEZ MONTORO, Ángel José. *Asociación, constitución, ley: Sobre el contenido esencial del derecho de asociación*. Madrid: Tribunal Constitucional: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004.
- HESSE, Konrad. *Derecho constitucional y derecho privado*. Madrid: Civitas, 2001.
- JIMÉNEZ ASENSIO, Rafael. *La ley autonómica en el sistema constitucional de fuentes del derecho*. Madrid: Marcial Pons; Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònoms, 2001.
- MARÍN LÓPEZ, Juan José. «Personalidad jurídica, capacidad y responsabilidad de las asociaciones». A: *Asociaciones y Fundaciones: XI Jornadas de la Asociación de Profesores de Derecho Civil*. Murcia: Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones, 2005.
- PABLO CONTRERAS, Pedro de. «La legislación civil y la competencia autonómica en materia de asociaciones». *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional. Estudi* (Cizur Menor), vol. 1 (1999).
- PÉREZ ESCALONA, Susana. «Constitucionalidad de la Ley orgánica de asociaciones y reparto de competencias normativas en materia de asociaciones. (Una reflexión crítica a propósito de la STC 133/2006, de 27 de abril)». *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* (Cizur Menor), núm. 8 (2006).
- SALAS MURILLO, Sofía de. «Acerca del sistema previsto en el art. 15 LODA». A: *Asociaciones y Fundaciones: XI Jornadas de la Asociación de Profesores de Derecho Civil*. Murcia: Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones, 2005.
- SALVADOR CODERCH, Pablo; MÜNCH, Ingo von; FERRER I RIBA, Josep. *Asociaciones, derechos fundamentales y autonomía privada*. Madrid: Civitas, 1997.
- VENEGAS GRAU, María. *Derechos fundamentales y derecho privado: Los derechos fundamentales en las relaciones entre particulares y el principio de autonomía privada*. Madrid: Marcial Pons, 2004.
- VERDA Y BEAMONTE, José Ramón de. «El respeto a los derechos fundamentales como límite de la autonomía privada». *Gaceta Jurídica. Actualidad Jurídica* (Lima), núm. 93 (agost 2001).